

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Sociální pracovník

**VÝZNAM RODINY Z POHLEDU CHLAPCŮ
Z VÝCHOVNÝCH ZAŘÍZENÍ
THE IMPORTANCE OF FAMILY IN TERMS OF BOYS FROM
EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Bakalářská práce: 11-FP-KSS-3011

Autor:

Alena Fryková

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
77	17	0	13	28	3+1 CD

V Liberci dne: 21. 6. 2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alena FRYKOVÁ**
Osobní číslo: **P09000014**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Sociální pracovník**
Název tématu: **Význam rodiny z pohledu chlapců z výchovných zařízení**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Cílem bakalářské práce je zmapování a analýza reálného pohledu chlapců umístěných ve výchovných zařízeních na význam své rodiny, posouzení perspektivy především pro jejich budoucí život po odchodu ze zařízení.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazník, řízený rozhovor, analýza spisové dokumentace

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- MATĚJČEK, Zdeněk. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. 1. vyd. Praha: SNP, 1992. ISBN: 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. 3. vyd. Praha: Václav Urban, 2000. ISBN 80-7178-494-X.
- NAKONEČNÝ, Milan. Základy psychologie. 1. vyd. Praha: Akademie věd České republiky, 2002. ISBN 80-200-0689-3.
- SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. Psychodiagnostika dětí a dospívajících. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro sociální pracovníky 2. díl. 1. vyd. Technická univerzita v Liberci, 2003. ISBN 80-7083-730-6.
- VALENTA, M., MÜLLER, O., Psychopedie. 1. vyd. Praha: Pata, 2003. ISBN 80-7320-063-5.
- VYMĚTAL, Jan. Obecná psychoterapie. 2. vyd. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0723-3.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Andrea Brožová Doubková

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: 1. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

dne 22. 04. 2011

Čestné prohlášení

Název práce: VÝZNAM RODINY Z POHLEDU CHLAPCŮ
Z VÝCHOVNÝCH ZAŘÍZENÍ
Jméno a příjmení autora: Alena Fryková
Osobní číslo: P09000014

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 21. 6. 2012

Alena Fryková

Poděkování

Tímto bych chtěla velmi poděkovat všem, kteří mi pomáhali při přípravě a zpracování této bakalářské práce.

Zejména bych však chtěla vyjádřit velké poděkování vedoucí práce paní Mgr. Andree Brožové Doubkové za její trpělivost, vstřícnost, cenné rady a za čas, který mi věnovala.

**Název bakalářské práce: VÝZNAM RODINY Z POHLEDU CHLAPCŮ
Z VÝCHOVNÝCH ZAŘÍZENÍ**

**Název bakalářské práce: THE IMPORTANCE OF FAMILY IN TERMS OF
BOYS FROM EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Jméno a příjmení autora: Alena Fryková

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Resumé: Cílem bakalářské práce je zmapování a analýza reálného pohledu chlapců umístěných ve výchovných zařízeních na význam své rodiny, především pro jejich budoucí život po odchodu ze zařízení. Práci tvoří dvě stěžejní části – teoretická a praktická. Teoretická část se zabývá legislativním rámcem problematiky, popisuje jednu z klíčových sociálních skupin, a to rodinu, její funkce, strukturu a druhy. Další kapitoly jsou věnovány ústavní péči, výchovné péči a nesprávným výchovným postupům. Bakalářská práce přibližuje i důvody umístění dětí do ústavní péče. Poslední kapitola teoretické části se zabývá vymezením specifik cílové skupiny, konkrétně chlapci v období dospívání. Praktická část se zabývá popisem zařízení, které poskytlo zázemí pro vypracování bakalářské práce, dále rozbořem počtu nově přijatých a odcházejících chlapců v uvedeném zařízení v průběhu let 2002 až 2011. V neposlední řadě je praktická část zaměřena na zmapování názoru chlapců na význam své rodiny a možnosti, které tito hoši vidí a skutečně mají po odchodu z výchovného zařízení. K získání těchto informací nám poslouží dotazník, řízený rozhovor a studium spisové dokumentace. Za velký přínos práce vzhledem k řešené problematice, je možné považovat získání autentických informací od klientů, projevení jejich zájmu o další komunikaci na téma rodina a život po propuštění ze zařízení. Předkládaná bakalářská práce, především výsledky průzkumu, mohou být inspirativní pro pedagogické pracovníky v dětských domovech se školou a výchovných ústavech.

Klíčová slova: rodina, dětský domov se školou, výchovný ústav, ústavní péče, výchovná péče, nesprávné výchovné postupy, psychické potřeby dětí, důvody k umístění do zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy, období dospívání.

Resume

This dissertation aims to map and analyse a real view of boys placed in educational institutions on significance of their families, mainly for their future life after they have left the educational institution. The thesis consists of two main parts – theoretical and practical. The theoretical part deals with legislative framework of the issue, it describes one of the key social groups, namely a family, its functions, structure and types. Other chapters are devoted to institutional care, educational care and inappropriate educational methods. The dissertation also explains reasons for children's placement in the institutional care. The last chapter of the theoretical part is focused on definition of target group's specifics, in particular on adolescent boys. The practical part provides a description of the institution that provided the background to the creation of this dissertation and analyses the numbers of boys newly accepted to the institution and those who left it during the years 2002 – 2011. Importantly, the practical part is focused on mapping the boys' view on the importance of their family and the possibilities that these boys foresaw and actually had after leaving the educational institution. To obtain this information the author used the methods of survey, lead dialogue and study of file documentation. This thesis including its survey results may be interesting for pedagogical staff in children's homes and educational institutions.

Key words

family, children's home with school, educational institution, institutional care, inappropriate educational methods, children's psychical needs, reasons for placement in educational institution, adolescence.

Obsah

1	Úvod.....	10
2	TEORETICKÁ ČÁST.....	12
2.1	Rodina.....	12
2.1.1	Rodina funkční a dysfunkční.....	16
2.1.2	Rodina v současné společnosti.....	18
2.1.3	Rodiny mladistvých porušujících sociální normy.....	20
2.2	Ústavní péče.....	22
2.3	Legislativní rámec problematiky	24
2.4	Výchovná péče.....	28
2.4.1	Důvody k umístění dětí do ústavních zařízení.....	29
2.5	Psychické potřeby dětí.....	30
2.6	Období dospívání.....	32
3	PRAKTICKÁ ČÁST.....	38
3.1	Cíl praktické části.....	38
3.1.1	Stanovené předpoklady.....	38
3.2	Použité metody	39
3.3	Charakteristika zařízení a cílové skupiny.....	40
3.3.1	Popis zařízení.....	41
3.3.2	Cílová skupina.....	42
3.4	Vyhodnocení statistických údajů a spisové dokumentace.....	44
3.5	Dotazníkové šetření.....	49
3.5.1	Průběh průzkumu, zadávání dotazníku.....	49
3.5.2	Vyhodnocení dotazníkového šetření.....	50
3.5.3	Vyhodnocení řízeného rozhovoru.....	64

3.6	Vyhodnocení předpokladů.....	66
4.	Závěr.....	68
5.	Závěrečná doporučení.....	70
6.	Seznam použitých zdrojů.....	71
7.	Přílohy.....	74

1 Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá významem rodiny pro chlapce ve výchovných ústavech, především pro jejich budoucí život po odchodu ze zařízení. Měli by být doma, u své rodiny, se svými blízkými, s přáteli, které si sami vybrali. Ale není tomu tak. Chlapci z důvodu nevhodného chování, agresivity, záškoláctví, páchání trestné činnosti, zneužívání návykových látek, apod. byli odebráni rodičům a předáni do diagnostických ústavů, později pak do dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu. Taková rozhodnutí činí soudy, soudy i sledují a kontrolují, zda chlapec v ústavu pobývá, ale nezajímá je, jak se tito chlapci vyrovnávají s tím, že žijí mimo svoji rodinu. Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče jsou určena dětem a mládeži ve věku 3-18 let, kterým umožňují ochranu před nepříznivým působením nefunkčního rodinného nebo jiného sociálně nepříznivého prostředí. V současné době je Česká republika na jednom z předních míst v největším počtu dětí umístěných v ústavní péči, tzn. mimo svoji rodinu. V Úmluvě o lidských právech jsou mimo jiné zakotvena práva a povinnosti dětí. Tato práva a povinnosti vychází ze zákona o rodině a mezinárodních smluv. Říká se zde, že dítě má právo na život a jméno, nebýt odděleno od rodičů.

Cílem bakalářské práce je zmapování a analýza reálného pohledu chlapců umístěných ve výchovných zařízeních na význam své rodiny, především pro jejich budoucí život po odchodu ze zařízení.

Teoretická část práce se zabývá legislativním rámcem problematiky dětí v ústavní péči, přiblíží funkce a typy rodin, vymezí pojem období dospívání. Práce dále přiblíží problematiku nejen rodiny, ale i ústavní péče a jejich vzájemné vazby, ovlivnění a význam. Dále se zaměří na období dospívání.

Praktická část obsahuje popis zařízení, ve kterém byl výzkum prováděn, dále popis cílové skupiny a typů zařízení, ve kterých je prováděn výkon ústavní a ochranné výchovy. Praktická část se věnuje přiblížení pohledu vnímání rodinného zázemí samotnými chlapci. Cílem bakalářské práce je ověřit stanovené předpoklady za pomoci dotazníkového šetření, řízeného rozhovoru a studia spisové dokumentace. Aby bylo možné zjistit, jaký význam má rodina pro chlapce z výchovných zařízení, zaměříme se v sestaveném dotazníku na otázky týkající se vztahu chlapců ke své rodině, a to nejen v průběhu jejich umístění do výchovných ústavů, ale především na možnosti podpory a pomoci těmto chlapcům po odchodu ze zařízení.

Stanovené jsou čtyři předpoklady, a to:

Předpoklad č. 1: Lze předpokládat, že o více než 50 % chlapců, kteří jsou v zařízení, rodiče i nadále projevují zájem (jsou v kontaktu s rodinou).

Předpoklad č. 2 : Lze předpokládat, že méně než 30 % chlapců nechce žít stejně jako jejich rodiče.

Předpoklad č. 3: Lze předpokládat, že více než 50 % chlapců se chce vrátit do původní rodiny.

Předpoklad č. 4 : Lze předpokládat, že méně než 20 % chlapců má konkrétní představu o životě po odchodu z ústavního zařízení.

Předkládaná bakalářská práce, především výsledky průzkumu, mohou být zajímavé pro pedagogické pracovníky v dětských domovech se školou a výchovných ústavech. Zjištěné informace mohou posloužit pedagogům při práci s dětmi v ústavních zařízeních, zejména mohou pomoci udělat si náhled na děti, jejich rodiny a vzájemné vztahy mezi nimi. Práce s rodinou po dobu umístění dítěte mimo rodinu, tzn. do výchovného zařízení, je důležitým krokem pro úspěšný návrat dítěte zpět do své rodiny. Toto je však možné jen v případech, kdy je rodina schopna pozměnit dosavadní způsob života.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Rodina

Rodina je prvním socializačním prostředím, dítě zde získává nejdůležitější rámce pro vnímání a chápání světa a učí se zde jazyku, používanému v jeho kulturním prostředí. Dítě přijímá v rodině v ní platné hodnoty, normy a učí se základnímu životnímu stylu (HadjMousová 2002, s. 15).

Příkladem mikrosystému par excellence je rodina.

Mikrosystémem rozumí vzorec těch aktivit, rolí a interpersonálních vztahů, které zakouší vyvíjející se osoba v daném prostředí, charakterizovaném též určitými charakteristikami fyzickými (Matoušek 2001, s. 249).

Ottův slovník naučný vymezuje rodinu jako původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci s hlavními funkcemi reprodukce, výchovy, socializace a přenosu kulturních vzorů (WIKIPEDIE - otevřená encyklopedie, 2011).

Právní řád pokládá za rodinu především rodinu založenou manželstvím. Rodinu lze však zároveň i chápat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny nejen manželskými a příbuzenskými, ale i jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života.

Rodinu lze považovat za nejdůležitější sociální skupinu, ve které jedinec žije. Plní ve společnosti řadu sociálních, ekonomických, biologických i psychologických funkcí. Rodinu tvoří děti společně s rodiči. Rodina poskytuje dítěti základní sociální zkušenosti, rodinné zázemí, pocity bezpečí, jistoty, podporuje jeho rozvoj, učí ho a snaží se uspokojovat jeho potřeby. Rodiče fungují jako modely, které dítě napodobuje, proto by měli být dítěti dobrým vzorem. Rodiče by měli své dítě milovat, mít pro něj porozumění. V rodině je důležitá komunikace a vztahy mezi jejími členy. Je to pro všechny domov. Zde by se měly odehrávat každodenní radosti a starosti, hledat společná řešení, překonávat překážky, vyměňovat si informace. Tyto aktivity v rodině umožňují uskutečnit společné cíle a upevnit rodinné role. Lásky a porozumění mezi členy rodiny vedou k jejímu dobrému fungování. Dítě vyrůstající v takovéto rodině je šťastné a spokojené. Postupně si začne vytvářet určitý systém hodnot a norem, který ho zařadí do některých sociálních skupin. Proto je tak důležitá úroveň výchovy. Ta je dána nejen vztahy rodičů k dítěti, ale také kvalitou výchovného působení, vzděláním rodičů a sociokulturním statusem rodiny, časem věnovaným dítěti, hmotným zabezpečením rodiny apod. Dítě si také může osvojit řadu pozitivních i negativních vlastností a způsobů chování. Ty si později přenáší do dospělosti (Matějček 1993, s. 39).

Rodina vytváří domov. Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. Šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti. Duševně zdraví, zdatní a vyspělí lidé tvoří zdravou společnost. Proto domov dítěte není soukromou záležitostí, ale je v zájmu celé společnosti. Domov je místo poznávání, místo radostných prožitků, společenské místo, do kterého patří, počítá se s ním. Zde se utváří vědomí našeho „já“. Vznikají zde i pocity bolesti, odcizení, pokud některý z členů rodiny překročí pravidla rodinného soužití. K rodině by měl patřit stabilní domácí řád. Pokud je dodržován, dítě ho vnímá všemi smysly a přijímá ho. Neúplnost a nestabilita rodiny se může projevit jako činitel ovlivňující chování dítěte. I když je rodina úplná, není tím zaručeno, že se dítěti dostává všeho, co potřebuje. Dítě by mělo být vedeno k neagresivnímu řešení konfliktů, respektování zájmu druhých, umět se vcítit do druhých, naučit se rozlišovat dobro a zlo. To se může podařit jen v atmosféře rodičovského zájmu a respektu. Lidské dítě se rodí do života poměrně chudě vybaveno vrozenými vzorci chování, o to více je vrozeně schopno přizpůsobit se podmínkám, v nichž od narození vyrůstá, je schopno se učit všemu, co pro svůj život potřebuje. Lidská schopnost adaptace a učení je proti jiným živočišným druhům výjimečná. Tím prvotním základem, aby se novému človíčku podařilo naučit se "jak žít", je právě rodina. Ta mu i jako první poskytuje uspokojení jeho biologických potřeb, zajišťuje mu ale i psychické potřeby, především potřebu bezpečí a potřebu lásky a trvalého citu. V rodině se dítě učí poznávat svět a představy nejen o světě, ale i sobě samém. Malé dítě je na své rodiče v tuto dobu ve všem odkázáno. Proto je právě období po narození velmi důležité. Velmi záleží na tom, jak kvalitní výchova a péče je právě narozenému dítěti poskytována. Dítě totiž stojí na pomyslné startovní čáře a je rozhodující, jaký ten start bude.

„Ale nejde jen o start, ale o celý závod...o celý budoucí život dítěte“.

Rodina má také tu moc, že narozené dítě, je "tabula rasa", může ho tedy naučit všemu, o čem je přesvědčena, že je pro dítě dobré. V rodině se dítě poprvé může pokoušet uplatnit své schopnosti, v rodině se za pomoci odměn a trestů za svoje chování dozvídá, jak se správně chovat, naučí se odlišovat dobro od zla, ale také odhadnout, co může zvládnout dobře a co ne. Tím se také vlastně dozvídá, jaké je. Sebepojetí dítěte se tak formuje především reakcemi z jeho nejbližšího okolí. Informace o realitě, jaké jsou jeho schopnosti, předpoklady a možnosti se tak dozví nejdříve od své rodiny. Jiné zdroje těchto informací dosud nemá. Nejde ale jen o to, aby se dítě setkávalo jen s pozitivními reakcemi, pokud s dítětem rodiče v něčem nesouhlasí, neměli by dítě hned kárat a zavrňovat ho. Mnohem lepší je dítěti už od počátku vše vysvětlovat a povídat si s ním.

Veškeré tyto projevy by měly ale být vždy na úrovni, kterou je dítě schopno pochopit, s ohledem na svůj věk, ale i s ohledem na svůj intelekt. Dítě by mělo cítit, že rodina má o něj zájem a že mu důvěřuje. Neméně důležité je i ujištění rodičů o tom, že svět kolem dítěte je dobrý a je možno mu důvěřovat.

Svazek mezi rodiči a dítětem nemůže ustrnout na jedné konečné úrovni - je třeba, aby nabýval stále vyšších, vyspělejších forem. Dítě, které bylo zprvu zcela závislé na péči rodičů, musí vývojovým procesem dospět tak daleko, aby mohlo zaujmout samostatné místo ve společnosti dospělých a stát se vychovatelem další lidské generace.

(Matějček 1993, s. 45).

V rodině se klade základ struktury osobnosti - vytvářejí se rysy osobnosti, které jsou ovlivněny sebehodnocením a sebepojetím, závislým na obrazu, který rodina dítěti poskytuje. V jednotlivých situacích jsou různé způsoby chování dítěte rodinou přijímány nebo odmítány. Tím se některé způsoby chování a reakce posilují, jiné potlačují. Záleží však na tom, jaká rodina je, na jejím přístupu k vlastnímu životu, ale především na přístupu k životu svého dítěte. Na žádoucí rozvoj osobnosti dítěte má také vliv klima v rodině. Každá rodina se vyznačuje určitým stupněm soudržnosti a pospolitosti, ovzduším (radostí, citlivostí, ale i napětím nebo chladem). Pro citovou rovnováhu a zakotvenost dítěte má sociální rodinné ovzduší velký význam. Je-li kvalitní, zajišťuje uspokojení potřeby jistoty a bezpečí, potřeby někam patřit, mít někde domov, který je něčím víc než jenom střešou nad hlavou. Záleží ovšem i na délce času, který rodina dítěti věnuje.

Jan Keller ve své knize „Nedomyšlená společnost“ jde v definici rodiny ještě dál. Poněkud tvrdě zní slova o tom, že instituce rodiny, kterou stát vydává za svůj zdravý základ je ve skutečnosti mrzáček, který přežil frontální útok novověkého státu. Přiznává však, že domněnka, že rodina by byla dobrým základem státu, samo o sobě není vůbec nesmyslné. Rodina je vskutku ideálním prostředím pro rozvoj právě těch vlastností, které potřebuje u svých občanů vypěstovat stát. V minulosti prostředí rodiny podle Kellera pěstovalo u dětí přesvědčení, že poslušnost vůči autoritě (ať již otce, matky či staršího sourozence) je buď naprostým základem, anebo přinejmenším velmi důležitou součástí slušného chování (Keller 2008, s. 53).

Odporovat, reptat, vzdorovat dobře míněným radám je neslušné a hodné dítě to nedělá. Autorita rodičů stojí nad dítětem přímo s přírodní nutností, neboť dítě si své rodiče nemůže vybrat. Lehce pak vzniká v jeho mysli dojem, že sociální poměry jsou právě tak nutné jako danosti přírodní. Raná fáze vývoje lidstva a raná fáze vývoje individuálního člověka mají mimo jiné společné právě přesvědčení o tom, že vše, co se děje v přírodě, a co se děje ve společnosti, je podřízeno stejné nutnosti, je součástí nezměnitelného řádu.
(Keller 2008, s. 65).

V moderním světě se institut rodiny proměňuje, i v naší zemi dochází v průběhu několika posledních desetiletí k řadě proměn. Česká rodina se v důsledku transformačních procesů znatelně vzdálila ustálenému tradičnímu modelu. Žena během dvacátého století získala značnou samostatnost osobní, ekonomickou a společenskou, mění se role muže a ženy. Mění se také ekonomická funkce rodiny. Ekonomický tlak vyžadující ekonomickou aktivitu obou partnerů vytlačuje v rodinných prioritách péči o děti. V rodině dochází k oslabování skutečně svobodných rozhodnutí pod tlakem vnějších faktorů (trh práce aj.), což může být příčinou k rozmachu jiných životních stylů, neboť lidé bez rodinných závazků mohou činit více svobodných rozhodnutí. Kromě volby alternativních životních stylů dochází také k odkládání vstupu do manželství a založení rodiny, vzrostl i podíl dětí narozených neprovdaným matkám, stejně jako akceptace rozvodu či nesezdaného soužití. Jako příčiny proměn se jeví jak změny hodnotových orientací a rozrůžňování životních stylů, tak růst ekonomické nejistoty a vývoj ekonomických podmínek mladých rodin (Goody 2006, s. 229).

2.1.1 Rodina funkční a dysfunkční

Rodina je obvykle prvním sociálním prostředím, se kterým se dítě setkává. Je proto důležité do jaké míry a v jaké kvalitě je schopna zajistit základní fyzické a psychické potřeby dítěte, rozvíjet jeho vrozené schopnosti a tlumit negativní sklony. Rodina má tedy plnit řadu biologických, ekonomických, sociálních a psychologických funkcí.

(Kohoutek 2009, s. 10).

Dle Kohoutka (2009, s. 11) rodina :

- poskytuje bezprostředně působící vzory a příklady,
- zakládá, upevňuje a rozvíjí vědomí povinnosti, odpovědnosti, ohleduplnosti a úcty, skýtá prostor pro seberealizaci, pro pozitivní aktivní projev,
- vytváří kultivaci vztahu k hmotnému světu,
- otevírá příležitost vejít do mezigeneračních vztahů,
- navozuje představu o širším okolí,
- stává se spolehlivým a jistým zázemím,
- uspokojuje primární potřeby (biologické či biopsychické),
- uspokojuje potřebu organické příležitosti (vytváří elementární sociální jistoty, jako základ vzniku povědomí a pocitu přináležitosti ke společnosti a do lidských vztahů.

Z toho vyplývá, že rodina poskytuje jedinci potřebné zázemí, uspokojuje jeho potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které jinde nelze získat. Každý člen rodiny získává role jako součást vlastní identity a s ostatními členy vytváří rozmanité vztahy. Rodina si buduje vlastní hodnotový systém ovlivňující chování všech členů rodiny (Kohoutek 2009, s 12).

V dysfunkční rodině panuje obecně atmosféra nedůvěry, jsou v ní přítomny silné negativní emoce ve smyslu akce nebo naopak ústupu (útok nebo kapitulace). Snaha jednotlivců uspokojovat v rodině své potřeby je rodinou odmítána a označována jako neoprávněná. Role v rodině jsou nejasně vymezeny a odpovědnost je rozptýlená, přesto v rodině probíhají konflikty o přístup k prostředkům a zdrojům rodiny. Naproti tomu ve funkčních rodinách je atmosféra přátelská a otevřená, její členové si navzájem důvěřují. Role v rodině jsou stabilně rozděleny a mezi manžely je pevná koalice. Je respektováno právo jednotlivce na soukromí a zároveň existuje bezpečný prostor pro sdílení pocitů a očekávání.

(Matoušek 2006, s. 57).

Co se týče komunikace, tak ta je v dysfunkčních rodinách v některých ohledech rigidně stereotypizována, čímž dochází k řadě nedorozumění a nepřesnostem. V rodině je udržován určitý ideologický status quo a jeho reinterpretování konverzací je často nepřijatelné. Proto bývá iniciační úroveň komunikace členů nízká. Někdy je však v rodině přítomna role jakéhosi mluvčího a zároveň strážce onoho neměnného stavu, což posiluje rigiditu rodinné atmosféry. Ve funkčních rodinách je dle Matouška komunikační iniciativa vysoká, komunikace je živá a adresná. Dialogy jsou otevřené vstupům jiných členů, rodina je celkově otevřenější novým nápadům a novým řešením problémů. Dialogy jsou plné humoru, jsou uvolněné (Matoušek 2003, s. 79).

Emoční atmosféra v dysfunkčních rodinách je velmi negativní, škála projevů je od ironizování až k otevřenému útoku a běžně se používá.

Rodina bývá naprosto bezcitná i k členům, kteří otevřeně vyjadřují krajní frustraci. Ve funkčních rodinách je atmosféra pozitivnější. Jednotliví členové jsou emocionálně uspokojenější a vyhledávají emocionální kontakt s jinými členy. Každá rodina má vlastním způsobem zakódovanou sadu mimoslovního vyjadřování, při jejím používání se pozitivní emocionální hladina zvyšuje, i když samotný obsah řeči může být ironický a někdy i útočný. Chod domácnosti je v dysfunkční rodině zvládán s velkými těžkostmi. Kompetence jsou nejasně rozděleny a stává se, že někdo se na chodu nepodílí vůbec a jiný třeba dělá všechno (Matoušek 2003, s. 93).

Funkční rodina toto zvládá přehledněji a samozřejměji. Při větších operacích drží oba rodiče spolu, a i když se mohou názorově lišit, navenek vyjadřují jednotu. Vliv a význam rodiny na vývoj a připravenost dítěte uspět ve svém životě je určitě výjimečný a ojedinělý.

2.1.2 Rodina v současné společnosti

V současné době společenská závaznost určitého rodinného modelu polevila. Společenský trend naší doby nabádá spíše k vyšším výkonům v zaměstnání a s tím je spojený růst konzumního chování. Jako nejschůdnější cesta k vertikální mobilitě rodiny se jeví placené zaměstnání obou manželů. Podíl ekonomicky aktivních žen tak roste a stává se také jedním ze základních prvků při formování modelu rodiny, což vedlo k diferenciaci modelových forem rodiny. V nadcházející postmoderně je pole, na kterém se odehrává hledání konkrétní ideální formy rodiny, dosti široké a lidé se stále častěji rozhodují podle svých přirozených preferencí, než aby podléhali tlaku společenských faktorů. Součástí se stále častěji stává i vyjednávání o budoucím modelu rodiny. Ukazuje se tedy, že tento proces se individualizuje, spíše než by se přebíral sociálně schválený univerzální model (jak tomu bylo v 50. letech minulého století) (Možný 2006, s. 27).

V současné době neexistuje univerzálně uznávaný model rodiny, proto nezbývá nic jiného, než uchopit rodinu, ať už jakékoliv struktury z hlediska její funkce. Obecně se dá říct, že hlavní funkcí rodiny by měla být především výchova dětí a uspokojování potřeb všech jejích členů. Rodina a společnost byly vždy vzájemně ve velice těsném vztahu. Možný (2006, s. 35) uvádí: *Vzájemné propojení mezi „veřejným“ a „soukromým“ prostorem je tak silné, že není správné nahlížet nadále na rodinu jako na izolovaný přístav bezpečí oproti vnějšímu světu. Jak vypadá společnost, taková je i rodina a naopak, jaká je rodina, taková je společnost.*

Jinými slovy existují sociálně schválené normy, kterými je žádoucí se řídit při zacházení s rodinou.

Možný (2006, s. 39) se shoduje s Matouškem (2003, s. 98) v názoru, že společnost se zrcadlí v rodině a naopak a že nejdůležitější sociální funkcí rodiny (vedle společenské reprodukce) je vybudovat citové zázemí všem zúčastněným členům, které slouží jako bezpečné východisko k odchodu mimo rodinný kruh na cestu nalezení vlastní identity jedince. Tato cesta, pokud nevychází ze zajištěných pozic, může mít pro dospívajícího jedince, který žije mimo svoji rodinu, velmi neblahé důsledky. V současné době rodina přechází z období industriálního do období postindustriálního.

Ženy jsou více emancipované, což mění jejich chuť a možnost angažovat se v tradiční ženské roli v rodině – v roli hospodyně a vychovatelky dětí. Tradiční pojítka v rodině ztrácejí na významu. Generace si stále méně předávají dědičné tituly a privilegia.

Nejcennějším vkladem rodičů do nové generace se stává vzdělání. Už v počátcích industriální doby přebraly vzdělání dětí od rodiny specializované instituce. Doba vzdělávání se prodloužila. Stalo se prakticky celoživotní záležitostí a vysoce se specializovalo. Rodiny vyvíjejí velký tlak na děti, aby se vzdělávaly s větší usilovností. Vzdělávací programy jen s velkými potížemi udržují krok s překotným vývojem vědy a techniky. Děti se připravují na stav společnosti, který je čím dál tím obtížnější předpovědět. Nejvýše ceněnou hodnotou této společnosti je individuální svoboda, možnost volby, osobní rozvoj, sebeuplatnění. Zdrojem oprávněných obav je slábnoucí vazba mezi rodičovstvím a partnerstvím (Možný 2006, s. 57).

Dítě navštěvuje od útlého věku kolektivní zařízení, také většina lidských aktivit v dospívání i v dospělosti se odehrává mimo rodinu. Postmoderní sociální stát se nenápadně stává obrovskou náhradní rodinou všech občanů.

2.1.3 Rodiny mladistvých porušujících sociální normy

V naší společnosti převládal názor, že rodiny, jejichž děti porušují společenské normy, jsou většinou sociálně slabé nebo neúplné, pocházející ze socio-ekonomické nižší třídy. V posledních letech se zvyšuje počet mladistvých delikventů vyrůstajících v rodinách, jež jsou na vyšších stupních socio-ekonomického žebříčku. Rodiny, které jsou finančně zabezpečené, musí však toto zabezpečení zajišťovat vysokým pracovním nasazením a nemají tudíž dostatek času na to, aby se věnovaly svým dětem.

Dobře fungující rodina delikventa se jeví funkční jen navenek. Z toho je zřejmé, že funkčnost rodiny není zaručena penězi či prestiží. Navzdory výše zmíněnému, jsou rodiny dětí porušujících sociální normy většinou dysfunkční; atmosféra v nich je konfliktní, jsou méně soudržné a vládne v nich napětí mezi rolemi. Co se týče rodinné struktury, stále platí, že neúplná rodina statisticky významně souvisí s delikvencí mladistvých (Matoušek 2003, s. 98).

V poslední době bylo zjištěno, že mladiství delikventi pocházejí z dobře situovaných a funkčních rodin. V současné době slábne vliv rodiny na dospívající děti a největší vliv na vznik delikventního chování má vrstevnická skupina chovající se deviantně. Stále platí, že neúplná rodina, hlavně rodina s chybějícím otcem, se vyskytuje u delikventních osob. Čím hůře jsou rodiče schopni regulovat chování svých dětí, tím dříve se dítě začne chovat kriminálně. Násilná kriminalita mládeže je též spojována s násilnickým chováním rodičů vůči dětem. Dříve ovlivňování rodiny delikventní mládeže mělo nízkou účinnost. Bylo to dáno tradičním nahlížením na tyto rodiny. Nefunkční, rozpadající se rodina byla předem považována za neovlivnitelnou (Matoušek 2003, s. 115).

V současné době došlo ke změně v postoji k rodinám mladých delikventů. Zařízení intervenující potřeby delikventní mládeže zaznamenaly značné úspěchy, když do intervence zahrnuly i rodinu. Je nezbytné však důrazně varovat před stereotypním pohledem na rodinu delikventa nebo dokonce na celou rodinnou síť. Při terapii je ideální zapojení rodiny do širších okolních sociálních struktur, jako jsou například sousedé, rodinní přátelé, známí i pracovníci zdravotnických a sociálních služeb (Matoušek 2003, s. 101).

Nezbytná je nutná spolupráce zařízení s rodinou, která má schopnost ovlivňovat děti, posilovat soudržnost v rodinách, ovlivňovat vztahy mezi dětmi a rodiči a podporovat rodiče, jako vzor svých dětí. Do této spolupráce jsou také zahrnováni učitelé, pracovníci zdravotnictví a sociálních služeb, přátelé. Bez kontaktu s rodinou a bez její aktivní účasti je značně obtížné dosáhnout pozitivní změny v chování dítěte a chránit jej před dalším působením asociálních jevů. Tato očekávání nemohou splnit pouze nahodilé kontakty s rodinou, ale systematický, koordinovaný program sociální práce s rodinou a možnost výchovného zařízení působit ve spolupráci s odbory péče o rodinu a dítě na zlepšení, popřípadě obnovu funkcí rodiny.

Základní možnosti předcházení poruchám chování spočívají v působení na problémovou rodinu, v analýze nedostatků ve výchově, ve sledování poruch chování a v konfrontaci s konkrétními možnostmi společenského působení na jednotlivé faktory vzniku delikvence a kriminality. Je nutné klást důraz na preventivní, profylaktickou a terapeutickou práci v rodině. Tato oblast byla dlouho zanedbávána a v současné době i přes vznik různých alternativních zařízení, společností a nadací má preventivní působení mnoho slabin.

2.2 Ústavní péče

Ústavní výchova je výchovné opatření, které soud nařídí, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní (WIKIPEDIE - otevřená encyklopedie, 2011).

V současné době je Česká republika na jednom z předních míst v největším počtu dětí umístěných v ústavní péči, tzn. mimo svoji rodinu.

Ve školním roce 2010/2011 existovalo celkem 228 zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče, z toho bylo 150 dětských domovů, (65,8 % z celkového počtu zařízení), dále 31 (13,6 %) dětských domovů se školou, 33 (14,5 %) výchovných ústavů a 14 (6,1%) diagnostických ústavů. Ve srovnání se školním rokem 2006/2007 bylo ve školním roce 2010/2011 o jedno výchovné zařízení méně. Většinu těchto zařízení, a to 95,2%, zřizuje kraj (dětské domovy) a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (všechny druhy výše popsaných zařízení). Soukromý zřizovatel pak provozuje zanedbatelnou část zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (4,8 %), a to konkrétně deset dětských domovů a jeden výchovný. V zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy bylo ve školním roce 2010/2011 umístěno celkem 7,4 tisíce dětí a mládeže, z toho většina (62,6 %, tj. 4,6 tisíce) v dětských domovech. Počet svěřenců ve zmíněných zařízeních se v pětiletém období od školního roku 2006/2007 nijak výrazně nezměnil, pouze počet dětí a mládeže v diagnostických ústavech meziročně střídavě rostl a klesal. Děti žijící v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, které ještě nezahájily povinnou školní docházku, představovaly 6,4 % dětí těchto zařízení. Největší podíl ve výše uvedených ústavních zařízeních tvořily děti ve věku povinné školní docházky (50,3 %). Zanedbatelnou část (43,3 %) zaujímala mládež po ukončení školní docházky (Školství 2010, s. 10).

Děti ve věku povinné školní docházky, které přebývaly v zařízeních ústavní a ochranné výchovy ve školním roce 2010/2011, tvořily asi 0,5 % odpovídající populace 6-14letých osob. Mládež, která měla již ukončenu školní docházku, představovala dokonce 0,7 % odpovídající populace 15-18 letých.

Nelze opomenout fakt, že v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy se nachází vysoké procento zdravotně postižených a znevýhodněných dětí a mládeže. Konkrétně ve školním roce 2010/2011 z celkového počtu dětí a mládeže umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy tvořily zdravotně postižené děti a mládež 52,3 %. Ve věku povinné školní docházky se v uvedených zařízeních nacházelo 54,4 % takto handicapovaných dětí a ve věku po ukončení povinné školní docházky v zařízeních přebývalo 52,9 % mládeže se zdravotním postižením a znevýhodněním. Z celkového počtu zdravotně postižených svěřenců v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy (3,9 tisíce postižených) se nejčastěji jedná o mentálně postižené (42,9 % zdravotně postižených dětí a mládeže), postižené závažnými poruchami chování (20,0 %) a vývojovými poruchami (15 %) (Školství 2010, s. 11).

2.3 Legislativní rámec problematiky

Pro lepší orientaci v dané problematice, uvádíme nejdůležitější právní předpisy, které se dotýkají nezletilých dětí, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je **nejdůležitější lidskoprávní úmluvou** sjednanou v rámci Rady Evropy a základem regionální mezinárodněprávní ochrany lidských práv v Evropě. *Československo bylo roku 1992 vůbec prvním státem střední a východní Evropy, který se stal stranou Úmluvy (Úmluva byla ratifikována 8. března 1992). Česká republika sukcedovala ke dni svého vzniku, k 1. lednu 1993, do všech mezinárodních závazků České a Slovenské federativní republiky. Od okamžiku svého vzniku tak je ČR smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte, kterou bývalá Česká a Slovenská Federativní republika podepsala dne 30. září 1990, ratifikační listina byla po vyjádření souhlasu Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní republiky a ratifikaci prezidentem uložena dne 7. ledna 1991. Úmluva byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb. Úmluva disponuje vlastním kontrolním mechanismem, kterým je Výbor pro práva dítěte. Výbor je orgán příslušný pro posuzování dosažené úrovně implementace Úmluvy. Samotná kontrola probíhá pravidelným předkládáním zpráv smluvních států Výboru a hodnocením těchto zpráv Výborem (WIKIPEDIE - otevřená encyklopedie, 2010).*

Úmluva vyjadřuje rozsah práv, která dávají dětem právo na život, na přežití, na osobní rozvoj a požaduje, aby byly chráněny před zneužíváním a vykořisťováním. Zdůrazňuje především zájem a blaho dítěte (Bitner, Havingerová, Janišová 2007, s. 57).

Listina základních práv a svobod (usnesení č. 2/1993 Sb., ve zněních pozdějších předpisů)

Listina základních práv a svobod, která vznikla usnesením vlády v prosinci roku 1992 zajišťuje kromě jiného i práva rodičů a dětí. Jako základní právo stanoví skutečnost, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona, dále zaručuje zvláštní ochranu dětem a mladistvým. Péče o děti a jejich výchova je skutečně právem rodičů, tzn., děti mají právo na rodičovskou výchovu.

Děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu, a to na základě zákona. Za zásadní je považována i jistota toho, že rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.

Na práva dětí a rodičů se zaměřuje především článek 32, který zajišťuje ochranu rodičovství rodině, dětem a mladistvým (Bittner, Havigerová, Janišová 2007, s. 63).

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

Zákon o rodině upravuje zejména vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost (včetně jejího omezení, pozastavení a zbavení), vyživovací povinnost, výchovná opatření, pěstounskou péči, nařízení ústavní výchovy, určení otcovství, osvojení, poručnictví a opatrovnictví. Dále ošetřuje práva rodičů, vymezuje i skutečnost, že rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče.

§32

(1) Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče.

(2) Rodiče mají být osobním životem a chováním příkladem svým dětem.

Existují však situace, kdy tuto úlohou částečně nebo zcela převzímou jiné instituce.

Jedná se o takové případy, kdy je výchova dítěte ohrožena, nebo narušena a jiná opatření nevedla k nápravě, dále pak v situacích, kdy se rodiče nemohou o své děti postarat.

V takových případech jsou děti umíst'ovány buď do ústavních zařízení nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

§46

(1) Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti.

(2) Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší (WIKIPEDIE - otevřená encyklopedie, 2011).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

Sociálně-právní ochrana se vztahuje v ČR především na děti v takových životních situacích, které děti ohrožují. Jedná se zejména o případy, kdy rodiče dětí zemřeli nebo rodiče neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají svá rodičovská práva. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí řeší i situace, kdy děti byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodičům a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřením dítěte do její výchovy. V souvislosti s tématem bakalářské práce jsou nejvíce aktuální případy dětí, které výrazně zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo opakovaně nebo soustavně páchají přestupky a na základě těchto skutečností byly umístěny do ústavní péče. Dále jsou to děti, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo od jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou umísťovány i děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu. Děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte.

OPATŘENÍ NA OCHRANU DĚTÍ

§ 14

(1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností podává za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem návrh soudu

a) na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě,

b) na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu,

c) na nařízení ústavní výchovy,

d) na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy,

e) na svěřením dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěřením a na zrušení rozhodnutí o svěřením dítěte do tohoto zařízení.

(2) Jestliže opatření učiněná soudem podle zvláštního právního předpisu vedla k nápravě v chování dítěte, v jednání rodičů nebo dalších osob, kteří narušovali řádnou výchovu dítěte, může podat obecní úřad obce s rozšířenou působností návrh soudu na zrušení těchto opatření.

(3) Obecní úřad podává soudu podněty k opatřením týkajícím se výchovy dětí podle zvláštního právního předpisu. O podání podnětu soudu obecní úřad neprodleně uvědomí obecní úřad obce s rozšířenou působností.

(4) Obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje součinnost soudu při výkonu rozhodnutí o výchově nezletilých dětí podle zvláštního právního předpisu.

(Zákon č. 359/1999 Sb., § 14).

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v platném znění

Tento zákon upravuje výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy v těchto typech zařízení: Diagnostický ústav, Dětský domov, Dětský domov se školou, Výchovný ústav. Zákon dále upravuje práva a povinnosti dětí umístěných v ústavní výchově, osob odpovědných za výchovu, práva a povinnosti ústavních zařízení (Bitner, Havingerová, Janišová 2007, s. 79).

V naší republice existuje síť zařízení, která zabezpečují výkon ústavní nebo ochranné výchovy u dětí, kterým byla z rozhodnutí okresních soudů nařízena ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova. Tyto děti se dopouštěly takových skutků, jako je záškoláctví, agresivita, krádeže, loupeže, zneužívání návykových látek apod. a z těchto důvodů bylo nutné toto chování korigovat umístěním do výchovných zařízení.

§ 13 Dětský domov se školou

(1) Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti

a) s nařízenou ústavní výchovou

1. mají-li závažné poruchy chování, nebo

2. které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo

b) s uloženou ochrannou výchovou,

c) jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v písmenu a) nebo b), a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.

Do dětského domova se školou mohou být umísťováni děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky (Zákon č. 109/2002 Sb., § 13).

§ 14 Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální (Zákon č. 109/2002 Sb., § 14).

2.4 Výchovná péče

Výchova je právem považována za jeden z nejsložitějších procesů utváření osobnosti, v jehož průběhu se lidský jedinec stává „skutečným“ člověkem. Z historie je známa mnohotvárnost výchovy a rozdílnost v jejím pojetí. Rozdílnost můžeme hledat hlavně v tom, že výchova jako sociální jev je vždy determinována širokým sociálním prostředím a celkovým společenským klimatem. Výchova probíhá od narození člověka po celý jeho život. Lidé se učí postupně, tak jak se postupně zapojují do života. Nejdříve působí prostředí v rodině, následuje škola, zájmové kroužky, zaměstnání atd. Součástí celého procesu je vychovávající (rodič, učitel) a vychovávaný (dítě, mládež, ale i dospělý), a to čemu se vychovávaný učí (chování, postoje, zvyky atd.). Tyto postoje a zvyky mohou být pozitivní nebo negativní.

Mimořádný význam pro rozvoj osobnosti dítěte má výchova v rodině. Smysl výchovy dítěte je plnější zlidšťování člověka. Výchova neznamena nic jiného než člověka socializovat, solidarizovat jedince se společností. Rodina a zejména matka zastupuje ve vztahu k dítěti lidskou společnost. Klade požadavky, aby dítě dodržovalo určité sociální normy, kontroluje jejich dodržování, odměňuje dítě za dodržování norem a trestá, když je dítě nedodržuje. Časem si dítě vytváří vlastní vnitřní regulativy chování a jednání (Kohoutek 2009).

Důsledek citové deprivace se může projevit také jako porucha sociálních vztahů k rodině, k partnerovi, porucha společenská v širším slova smyslu, dále jako chování disociální, asociální nebo antisociální. Život dítěte v rodině klade velmi přirozeným způsobem základy k jeho vlastnímu budoucímu rodičovství. Jde o výchovný proces, který je třeba pečlivě sledovat a jehož zdárnému výsledku je třeba taktně napomáhat. Zvláštním případem přerušení a narušení rodinné výchovy je odnětí dítěte z rodiny a jeho umístění ve výchovných zařízeních. Tato skutečnost je velkým zásahem nejen do života dítěte, ale i do života rodičů, sourozenců, prarodičů i rodinných známých.

2.4.1 Důvody k umístění dětí do ústavních zařízení

V současné době existuje několik důvodů k umístění dětí do ústavní péče, připomeneme si ty nejčastější:

- Poruchy chování – jsou takového stupně a intenzity, že ohrožuje zdárný vývoj chování dítěte (drogy, loupeže, trestní činy). Dále to jsou projevy chování dětí a mládeže, které nerespektují společenské normy. K těm závažnějším patří především dětský vzdor, odmítání autorit, agresivita, šikana, krádeže, lhaní a podvody.
- Špatná péče a zanedbávání - rodina nemá finanční prostředky na náklady spojené se školní docházkou, děti do školy tedy neposílá. V souvislosti se záškoláctvím se pak děti mohou dopouštět dalšího nevhodného chování, jako jsou např. krádeže v obchodech, ničení majetku apod.
- Narušená celistvost rodiny - je způsobena především nedostatkem času, v dnešní době například i nárůstem podnikatelských aktivit, nedostatkem času na výchovu dětí a angažovaností v zaměstnání rodičů. Výsledkem dochází ke změně v životním způsobu rodiny. Ten se mění a děti nejsou na tuto změnu připraveny. Dostávají se do situací, které neumí zvládat, např. spoustu volného času, větší množství peněz. Tyto skutečnosti mohou vést pak k závadovému chování, jako jsou např. návštěvy restaurací, zneužívání alkoholu, návykových látek, hraní na automatech, apod. Některé rodiny se staly soudržnější, jednotnější a více semknuté, aby lépe zvládly nové druhy stresu. V jiných rodinách naopak dochází k růstu jejich vnitřní distancovanosti.
- Výkon trestu odnětí svobody - jeden z rodičů (případně oba) má z rozhodnutí soudu nařízen nástup do výkonu trestu odnětí svobody a mezi blízkými není nikdo, kdo by se byl schopen postarat o jejich děti.

2.5 Psychické potřeby dětí

Chlapci, kterým byla nařízena ústavní péče, často trpí psychickou deprivací. Ta je důsledkem odloučení od rodiny a dlouhodobého pobytu v ústavním zařízení. Psychická deprivace bývá definována jako psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost dlouhodobě uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu. Chlapci mají svou představu základních psychických potřeb a z nich je tvořena páteř psychické deprivace. Tak jako existují životně důležité potřeby biologické (potrava, teplo, ochrana před úrazem...), které musí být plně uspokojeny, aby dítě mohlo vůbec přežít, jsou tu i základní životně důležité potřeby psychické, které musí být náležitě a v pravý čas uspokojovány, má-li se dítě vyvíjet v osobnost psychicky zdravou a zdatnou. společnosti k užítku a sobě k uspokojení.

Jsou to:

➤ Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů - takovým přívodem podnětů se organismu umožňuje, aby se „naladil“ na žádoucí úroveň aktivity. Pro člověka to znamená, že se nebude nudit ani že nebude soustavně podněty přetěžován.

➤ Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech - říká se tomu „smysluplný svět“. Naplnění této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které k nám prostřednictvím všech našich smyslů přicházejí, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Kdybychom totiž všechno dění ve svém okolí vnímali jen jako náhodné, vznikl by z toho chaos a ničemu bychom se nemohli naučit.

➤ Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů - náležité uspokojení této potřeby vnáší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání jeho osobnosti.

➤ Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty

- z náležitého uspokojení této potřeby vychází zdravé vědomí vlastního já. Toto vědomí pak je dále podmínkou pro to, aby si člověk mohl na své vývojové dráze osvojit užitečné společenské role a stanovil si hodnotné cíle pro svá snažení.

➤ Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy - její uspokojení dává lidskému životu časové rozpětí mezi otevřeností a uzavřeností osudu, mezi nadějí a beznadějí, mezi životním rozletem a zoufalstvím (Matějček 1995, s. 38).

Ústavní výchova svým přístupem k chlapcům asi nikdy nemůže dostatečně zprostředkovat vnitřní urovnání. Chlapec, který prochází v průběhu dětství a dospívání několika ústavy, může hůře navázat dlouhodobější citové vazby. Při každém dalším přijetí do nového zařízení má chlapec starosti, jak se sžít s novými kamarády, jak se přizpůsobit podmínkám nového domova. Ve chvílích, kdy podmínky pochopí, snaží se pro sebe zajistit to nejlepší. K dosažení svých cílů a zisků pak používá různé způsoby, např. účelové chování, neadekvátní aktivity. Dále zkouší nové způsoby, jak uspokojit své potřeby, může se však jednat o způsoby často společensky nepřijatelné. Chlapci, stejně jako děti z běžného života v rodinném prostředí, potřebují mít pocit životní jistoty. Tuto potřebu není lehké chlapcům zajistit. Pedagogy, kteří se chlapcům věnují, tito dospívající chlapci vnímají spíše jako někoho, kdo je má na starosti, kdo jim obstarává výchovné programy, kdo dozoruje. Na uspokojení prvotních citových a sociálních vztahů je to málo. V ústavním zařízení se asi nejvíce daří uspokojovat potřebu otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy. Alespoň tedy z pohledu chlapců. Ti totiž většinou vidí odchod z ústavu a návrat do svého původního prostředí jako první světlý bod v dálce, v jejich budoucím životě. Ve svých představách však nejsou moc schopni posoudit, jaká ta budoucnost ve skutečnosti bude, upínají se ke dni, kdy jim nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova končí. Čím víc se však tento den blíží, tím víc se někteří chlapci mohou nadcházejícího životního rozletu obávat.

2.6 Období dospívání

Vzhledem ke skutečnosti, že předkládaná bakalářská práce se zabývá významem rodiny pro chlapce z výchovných zařízení, konkrétně pro chlapce v období dospívání, pokusíme se nahlédnout do charakteristiky tohoto nelehkého období.

Psychologicky adolescenci charakterizuje postupné konsolidování duševního života (proti krizím a labilitě puberty), krystalizace postojů a názorů a zejména rozumově psychické zrání. Dochází k rozvinutí sebevědomí, sebejistoty, samostatnosti a v neposlední řadě k integraci osobnosti. Jedinec dosahuje již téměř vrchol rozumových schopností, úroveň inteligence tohoto období se v dalším životě překračuje jen výjimečně. Adolescence je však také období krizí, například statisticky častějších pokusů o sebevraždu nebo vyšší náklonnosti ke zneužívání drog. Také z prvních sexuálních zkušeností vznikají často psychická traumata. Ze sociologického hlediska je adolescence období oddělování od orientační (primární) rodiny, zapojování do společnosti a jejích institucí, přejímání dospělých rolí, hledání a vymezování vlastní společenské pozice.

(WIKIPEDIE - otevřená encyklopedie, 2011).

Časově vyplňuje adolescence především druhé desetiletí života. Konkrétní časové vymezení, určení a specifikace tohoto období se přitom u jednotlivých autorů velmi různí. V evropské psychologii se adolescence tradičně oddělovala od pubescence.

Dospívání zahrnuje jednu dekádu života, od 10 do 20 let. V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Mnohé změny jsou primárně podmíněny biologicky, ale vždycky je významně ovlivňují psychické a sociální faktory, s nimiž jsou ve vzájemné interakci (Vágnerová 2008, s. 59).

První fázi, tj. ranou adolescenci, Vágnerová (2008, s.52) lokalizuje přibližně mezi 11. - 15. rok a podle ní je právě v tomto období důležitým biologickým mezníkem pohlavní dozrávání.

Doba počátku dospívání je limitována geneticky a pravděpodobně se nemůže libovolně posunovat do stále nižšího věku (Vágnerová 2008, s. 59). Druhou fázi dospívání, tj. pozdní adolescenci podle Vágnerové vymezuje věkové rozpětí 15 - 20 let.

Pozdní adolescence je především dobou komplexnější psychosociální proměny, je zaměřena na hledání a rozvoj vlastní identity, která by alespoň částečně odpovídala představám adolescenta (Vágnerová 2008, s. 59).

Narozdíl od Vágnerové (2008, s. 61) Macek (1999, s. 39) období mezi dětstvím a dospělostí, rozděluje na fáze tři. První fáze, časná adolescence, je v časovém rozmezí zhruba 10-13 let. Druhou fází, označovanou jako střední adolescence, vymezuje věkem přibližně 14-16 let a třetí fází, nazvanou pozdní adolescence, stanoví věkovým rozmezím 17-20 let. V období adolescence dominují pubertální změny.

Projev prvních biologických a fyzických změn otvírá "pasáž" pro průchod z dětství do adolescence a posléze i do dospělosti (Macek 1999, s.45).

V zásadě lze tedy říci, že všichni dospívající v období rané adolescence pohlavní dozrávání nastartují, většina ho v tomto období ukončí, u některých probíhá při normálním vývoji do střední adolescence. Typické pro toto období je proto i zvýšený zájem o vrstevníky opačného pohlaví.

Střední adolescence, označovaná jako období, kdy je vlastní dospívání nejčastěji objektem úvah a hodnocení. V této době se většina mladých lidí snaží výrazně se odlišovat od svého okolí, jinak se oblékají, preferují specifickou hudbu atd. V psychologickém slova smyslu je toto období hledání osobní identity, tj. vlastní jedinečnosti a autentičnosti. V kontrastu ke změnám v časně adolescenci, v níž není tak typická regulace vlastního chování, je střední adolescence charakterizována změnami, které si způsobují adolescenti sami. Třetí, závěrečná fáze dospívání, zvaná pozdní adolescence, nejvíce směřuje k dospělosti. Většina dospívajících ukončuje v této době svoje vzdělávání a snaží se nalézt pracovní uplatnění. Posiluje se sociální aspekt identity, tj. potřeba někam patřit, podílet se na něčem a něco s druhými sdílet (Macek 1999, s. 52).

Období vymezení věkem 11 - 15 let bývá nazývána puberta. Slovo puberta zní téměř jako nemoc a ti, kdo jí procházejí, se pak často i tak cítí. Hodně pocitů u pubertální mládeže souvisí s objevujícími se převratnými fyzickými změnami, hormonálními útoky a přeměnou těla.

*Raná adolescence se nazývá stádiem formálních logických operací, a to proto, že v tomto období dochází ke kvalitativní proměně způsobu uvažování, která umožňuje přesah konkrétního poznávání. Pro dospívající je typická potřeba přemýšlet o tom, jaký by tento svět mohl, resp. měl být. Dospívající je schopen uvažovat hypoteticky, o různých možnostech, ať už reálně existují nebo ne. **Změna uvažování v období rané adolescence ovlivní i postoj k základním psychickým potřebám.** Pro dospívajícího v této době je prioritní potřeba jistoty a bezpečí, dále potřeba realizace a v neposlední řadě i potřeba otevřené budoucnosti (Vágnerová 2008, s. 60).*

Eriksonův klíčový koncept k pochopení lidské psychiky je identita, především identita vlastního já. Vývoj osobnosti podle E. Eriksona vázán na biologické, společenské, kulturní a historické faktory ovlivňující vývoj dítěte. Na každém stupni vývoje se musí jedinec vyřešit základní psychologický rozpor. Po jeho vyřešení získává ctnost a pokračuje v rozvoji osobnosti (WIKIPEDIE - otevřená encyklopedie, 2011).

To znamená, že se významně mění a dále rozvíjí sebepojetí. Dospívající usilují o sebevymezení, hledají odpověď na existenciální otázky, jsou otevření nové zkušenosti, odmítají konvence a tradice. Adolescentní moratorium umožňuje hledat žádoucí, resp. alespoň přijatelnou, variantu a oddálit definitivní přijetí dospělosti.

(Vágnerová 2008, s. 63).

Celé období dospívání, které trvá od 12 - 20 let, se nazývá fáze rozvoje identity. Sociální aspekt identity je pocit začlenění, spolupatříčnosti a kontinuity ve vztazích i čase. Odpovídá na otázky typu "kam patřím", "čeho jsem součástí", "odkud pocházím" a "kam směřuji". V tomto smyslu přerůstá často hranice existenciálního zážitku vlastního já (Pokorná 2001, s. 78).

V době umístění mimo rodinu, tzn. umístění do dětských domovů se školou nebo do výchovných ústavů se může stát, že tuto důležitou fázi se nepodaří chlapcům zcela úplně prožít a naplnit. Pocit začlenění do své rodiny prožívají chlapci velmi omezeně, protože se svoji rodinou nejsou v každodenním osobním kontaktu. Nemají možnost prožívat normální vztah rodič – dítě. Toto je omezeno na občasné víkendové pobyty a prázdniny a v těchto několika dnech, případně týdnech se těžko vytváří pocit spolupatříčnosti. Těžko se pak může dařit přebírat vzorce chování své vlastní rodiny a tím pádem i být stejný jako ostatní členové rodiny. Vzniká určitá odlišnost a ta může být příčinou vzájemného odcizení. Chlapci sice většinou vědí odkud pocházejí, jsou však už z větší části součástí jiné skupiny (ústavního zařízení) a tak mohou vznikat pochybnosti, kam vlastně doopravdy patří.

Pokorná (2001, s. 78) dále dělí období adolescence na tři fáze. **První nazývá fázi zkoušení a experimentování**, kdy adolescenti získávají pocit, že sami vědí, co je pro ně nejlepší. Snaží se zbavit všech "závislostí" na formálních autoritách. S rodiči často soupeří, vyhledávají příležitosti, kde nad nimi mohou zvítězit. Zvyšuje se jejich zodpovědnost a závazky vůči vrstevníkům - kamarádům, se kterými se ve svých nových postojích vzájemně podporují. I když jde o přechodové období, ve kterém dospívající obvykle volí typ střední školy, pro většinu z nich nemá dlouhodobá osobní perspektiva ještě velký význam.

Součástí "domýšlení" aktuální situace je vědomí přetrvávající závislosti na rodičích. Je to období hledání nových pravidel a norem ve vztahu k druhým lidem. Důležitost blízkého přátelství a erotických vztahů přispívá i k uvědomění zvláštní hodnoty a specifického významu vztahu k oběma rodičům a dalším autoritám (Pokorná 2001, 79).

V případech dětí umístěných dlouhodobě mimo rodinu, konkrétně ve výchovných zařízeních, může být toto „domýšlení“ **aktuální situace i hledání nových pravidel a norem** ve vztahu k druhým lidem narušeno. Děti, které nevyrůstají s rodiči, mají možnost přebírat vzorce svých rodičů jen částečně. Děti prožívají všechno naplno, doma, tzn. v jejich přirozeném prostředí mohou prožívat vše přirozeně. V době umístění mimo rodinu, konkrétně v ústavním zařízení, kdy jsou izolováni od normálního života jsou mimo přirozenou realitu. Pak vnímají a vstřebávají ty situace a autority, se kterými jsou v denním kontaktu. Je možné, že tento stav pak ovlivní jejich pohled na rodinu. Přítomnost rodičů, stejně tak navazování vztahů, je v tomto období důležité. Pro chlapce je dobré, aby se naučili navazovat, ale i „rušit“ své vztahy. V budoucnu tyto zkušenosti zúročí tím, že jsou schopni přátelských i partnerských vztahů. Poslední etapou je **konsolidace vztahu k sobě**. Ta je založená na pocitu vlastní autonomie a jedinečnosti.

Je to také uvědomění si sebe samého v širším časovém horizontu, propojení vlastní minulosti, přítomnosti a další perspektivy svého života. Ovšem i toto vlastní "zakotvení v čase" je spojeno s hledáním, omyly a pochybnostmi (Pokorná 2001, s. 80).

V současnosti jsou na prahu dospělosti první ročníky českých adolescentů, které prožily svoje dospívání ve změněných společenských podmínkách. Od svých předchůdců se odlišují řadou svobod - v projevu, názorech, hodnotové orientaci, cestování apod. Ve větší míře než jejich předchůdci však na sebe musí brát tíhu rozhodování a zodpovědnosti za sebe samého. Děti z výchovných zařízení však mají tuto možnost svobody projevu hodně omezenou. Nemohou se projevovat tak, jak by se nejspíš projevovali v domácím prostředí. Stejně tak je to i s možností mít vlastní názor. Pokud chlapec žije delší dobu v ústavu, pravděpodobně bude muset svůj vlastní názor přizpůsobit názorům většiny. A to nejen z důvodu přijatelného soužití s ostatními chlapci, ale i z důvodu neodlišovat se a neupozorňovat na sebe. Tíha rozhodování a zodpovědnosti je za pobytu v ústavní péči odsunuta na druhou kolej. Částečně proto, že prvotní rozhodnutí o dalším životě chlapce musel provést někdo jiný, např. oddělení péče o děti nebo okresní soud. Tato rozhodnutí se pak těžko „přebíjejí“ rozhodnutími, která by chtěli dělat sami chlapci.

Další rozhodování jsou pak ve stínu tohoto zásadního. Samotné zodpovědnosti za sebe samého se pak také těžko učí. Chlapci většinou nejsou moc vychovávaní k zodpovědnosti, nemají možnost si vyzkoušet jaké je to mít zodpovědnost za sebe ani za své chování. Režim v ústavní péči skýtá velmi málo prostoru pro nácvik této pro život nezbytné kompetence. Za chlapce více či méně rozhodují vychovatelé, snaží se je v dobré víře vést i k zodpovědnosti, ale s ohledem na skutečnost, že tyto děti jsou svěřené do ústavní péče, přebírají vychovatelé i převážnou zodpovědnost za chlapce i za jejich chování.

Současní dospívající se v partnerských vztazích chovají jinak než jejich předchůdci - odkládají sňatek na pozdější dobu, stejně tak narození dětí (Pokorná 2001, s. 179).

Dospívající vyjadřují menší míru spokojenosti s vlastním životem, ale realitu života (tj. věci, které nemohou změnit) však akceptují, vlastní budoucnost vidí pozitivně (Pokorná 2001, s.181).

Starší adolescenti se jeví v porovnání s mladšími poněkud „realističtější“ a ve srovnání s mladšími adolescenty na problémy reagují méně často emocionálně.

V průběhu adolescence se rozšiřuje akční rádius emocionální odezvy na jednotlivé podněty. Citové zážitky se diferencují, přibývá vyšších citů (Macek 1999, s. 63).

Světová zdravotnická organizace označila dospívající v rozvinutých zemích světa za rizikovou populační skupinu. Odborníci dokonce hovoří o tak zvané nové morbiditě mládeže. V ekonomicky vyspělých zemích totiž pubescenti a adolescenti podléhají tak nebezpečným trendům, že je to bezprostředně ohrožuje na životě, popřípadě to vede k trvalým zdravotním následkům.

Okruhy jsou podle WHO v zásadě tři, přičemž je bohužel velmi časté, že na sebe navazují a kombinují se. První z nich je zneužívání návykových látek (od nikotinu přes alkohol až k takzvaným tvrdým drogám), a to v takém měřítku, že se už stalo spíš normou než něčím výjimečným. Druhá oblast týkající se psychosociálních poruch je velmi široká. Patří sem agresivita vůči ostatním i vůči vlastní osobě, včetně vražd a sebevražd, kriminální chování (od fatálního nerespektování dopravních předpisů, vandalství či krádeží přes šikanu až k "bezdůvodným" krutým zločinům). Ale také úzkosti, depresivní stavy, poruchy příjmu potravy a další. Třetí nebezpečnou sférou je nevhodné sexuální chování, které mimo jiné vede k předčasným a nechtěným těhotenstvím, či naopak k neplodnosti a k závažným zdravotním následkům vinou pohlavně přenosných chorob (WIKIPEDIE - otevřená encyklopedie, 2011).

Máme-li rodičům poradit s výchovou dětí v pubertě a bereme-li na pomoc psychologii, máme pohotově daleko více doporučení, co nedělat, než toho, co dělat. Největšími výchovatelskými ctnostmi v tomto období je asi zdrženlivost, trpělivost a optimistický výhled do budoucna (Matějček 2000, s. 84).

Toto by mělo platit nejen pro rodiče, ale i pro pedagogy a vychovatele pracující v dětských domovech a výchovných ústavech.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Hlavním cílem bakalářské práce je zmapování a analýza reálného pohledu chlapců umístěných ve výchovných zařízeních na význam své rodiny, především pro jejich budoucí život po odchodu ze zařízení. V praktické části bakalářské práce se zaměříme na popis zařízení, které poskytlo zázemí pro dotazníkové šetření a rozhovor, dále na rozbor počtu nově přijatých a odcházejících chlapců v uvedeném zařízení v průběhu let 2002 až 2011. V neposlední řadě se zaměříme na zmapování náhledu chlapců na význam své rodiny a možnosti, které tito chlapci vidí a skutečně mají po odchodu z výchovného zařízení.

K získání těchto informací nám poslouží dotazník a řízený rozhovor.

3.1.1 Stanovené předpoklady

Abychom zjistili, jaký význam má rodina pro chlapce z výchovných zařízení, zaměřili jsme se v sestaveném dotazníku na otázky týkající se vztahu chlapců ke své rodině, a to nejen v průběhu jejich umístění do výchovných ústavů, ale především na možnosti podpory a pomoci těmto chlapcům po odchodu ze zařízení.

Vycházeli jsme z následujících čtyř předpokladů, přičemž hlavním úkolem bylo tyto předpoklady potvrdit nebo vyvrátit.

Předpoklad č. 1

Lze předpokládat, že o více než 50 % chlapců, kteří jsou v zařízení, rodiče i nadále projevují zájem (jsou v kontaktu s rodinou).

Předpoklad č. 2

Lze předpokládat, že méně než 30 % chlapců nechce žít stejně jako jejich rodiče

Předpoklad č. 3

Lze předpokládat, že více než 50 % chlapců se chce vrátit do původní rodiny

Předpoklad č. 4

Lze předpokládat, že méně než 20 % chlapců má konkrétní představu o životě po odchodu z ústavního zařízení.

3.2 Použité metody

Stanovené předpoklady jsme ověřovali těmito metodami: dotazník, řízený rozhovor a studium spisové dokumentace.

Dotazník

Dotazník byl hlavní metodou průzkumu. S ohledem na rozumovou vyspělost cílové skupiny byl v praktické části použit dotazník s otevřenými položkami i s otázkami s možností výběru odpovědí.

Řízený rozhovor

Metoda řízeného rozhovoru byla další dílčí metodou, především pro objasnění a vysvětlení cíle dotazníku a navázání osobního kontaktu s dotazovanými chlapci.

Analýza spisové dokumentace

Analýzou spisové dokumentace bylo vyhodnocení počtu odcházejících chlapců a rozdělení podle toho, kam po ukončení pobytu v ústavu odešli.

3.3 Charakteristika zařízení a cílové skupiny

V České republice dosud jednotlivé typy zařízení, ve kterých je prováděn výkon ústavní výchovy, spadají do kompetence tří různých rezortů. Mají odlišnou právní úpravu, různý systém financování, odlišné metodické pokyny, různé požadavky na zaměstnance a jejich kvalifikaci.

➤ Dětský domov se školou – školské zařízení – rezort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy – Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, v platném znění, a Zákon č. 561/2004 Sb., Školský zákon, v platném znění.

Do dětského domova se školou se umísťují děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Účelem dětských domovů se školou je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou se závažnými poruchami chování, vyžadující pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu výchovně léčebnou péči nebo mající nařízenou ochrannou výchovu. Tyto děti se většinou vzdělávají ve škole, která je součástí zařízení.

➤ Výchovný ústav – školské zařízení – rezort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy – Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, v platném znění, a Zákon č. 561/2004 Sb., Školský zákon, v platném znění.

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu a v jehož chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou mladší 15 let. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou (WIKIPEDIE - otevřená encyklopedie, 2011).

3.3.1 Popis zařízení

Zařízení, které poskytlo zázemí pro umožnění vypracování praktické části bakalářské práce: Výchovný ústav a dětský domov se školou, střední škola, základní škola a školní jídelna v Chrastavě. Ústavní zařízení je přímo řízeno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Spadá do sítě Dětského diagnostického ústavu v Liberci a Diagnostického ústavu pro mládež v Praze. Celková kapacita zařízení je 44 chlapců, a to ve věku 12-18 let. V době realizace průzkumu je v ústavu 40 chlapců. Do dětského domova se školou, tzn. do základní školy praktické je možné umístit 28 chlapců, v současné době je v ústavu 14 žáků. Do výchovného ústavu a tím i do Odborného učiliště je možné přijmou maximálně 16 chlapců. Odborné učiliště nyní navštěvuje 14 chlapců. Tito chlapci jsou rozděleni do 6 skupin. Do dvou skupin jsou zařazení chlapci s uloženou ochrannou výchovou, další čtyři skupiny jsou chlapci s nařízenou ústavní výchovou. O tyto chlapce pečuje tým 40 pracovníků, z toho 12 provozních a 28 pedagogických pracovníků.

3.3.2 Cílová skupina

Cílovou skupinou jsou chlapci ve věku 14 – 18 let, kteří byli z rozhodnutí okresních soudů umístěni mimo rodinu. Důvody pro umístění jsou především závadové chování, záškoláctví, zkušenosti s trestnou činností, zneužívání návykových látek. Dotazovaní chlapci žijí delší dobu v ústavním zařízení, konkrétně ve výchovném ústavu a dětském domově se školou. Chlapci ve věku 12-16 let byli přijati z Dětského diagnostického ústavu v Liberci a navštěvují Základní školy praktickou. Někteří chlapci mají po ukončení povinné školní docházky zájem pokračovat ve studiu v Odborném učilišti, obor stavební práce, jiní chtějí studovat jiný obor a požadují přemístění do zařízení, které jim zvolený obor umožní vystudovat. Ti chlapci, kteří zvládají pobyt v ústavu bez problémů, mohou požádat o podmíněčné umístění mimo ústav, tzn. je jim umožněno být doma a navštěvovat vnější učiliště. Chlapci ve věku 15-18 let, kteří byli do ústavu v Chrastavě přijati z Diagnostického ústavu pro mládež v Praze, jsou studenty odborného učiliště, obor stavební práce. Tito chlapci ukončují studium dvouletého učiliště závěrečnými učňovskými zkouškami, získávají výuční list a tím se zvyšuje možnost jejich uplatnění na trhu práce. Tito chlapci odcházejí ze zařízení dnem, kdy jim končí soudem nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova. Tímto dnem většinou bývá den dosažení zletilosti. Je možné i prodloužení pobytu až do věku 19 let. Toto prodloužení nařizuje nebo ukládá soud. Jedná se o případy, kdy je toto v zájmu dítěte, např. z důvodu dokončení studia na střední škole nebo odborném učilišti. Prodloužení ústavní péče do 19 let je možné i z důvodu ochrany společnosti před jedincem.

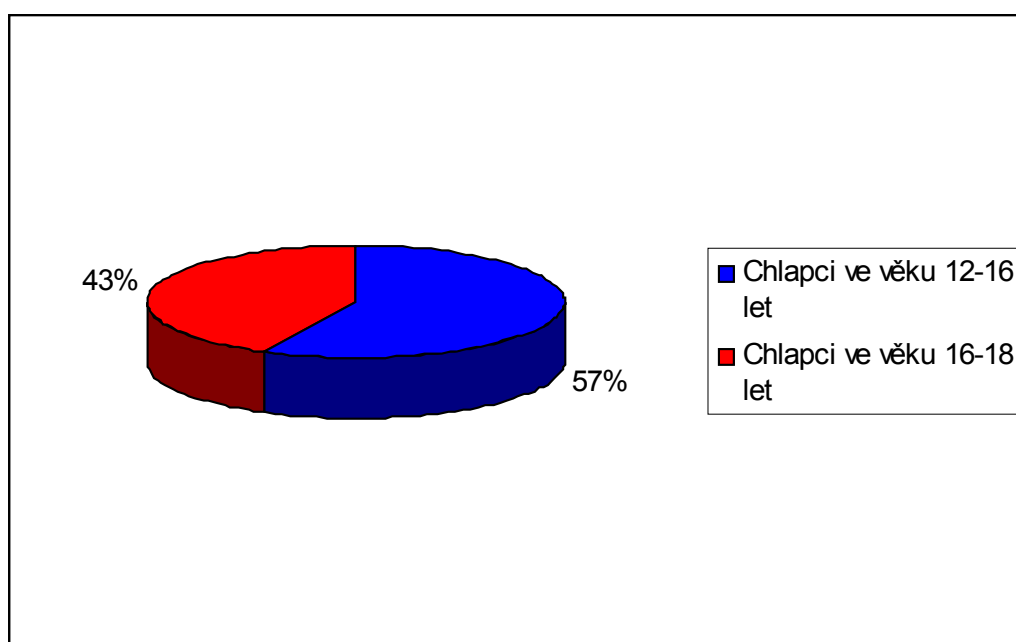
Pro potřeby výzkumu jsem měla možnost pracovat s celkem 42 chlapci, a to ve věku 12-18 let. Z tohoto počtu je 24 chlapců (57 %) ve věku 12-16 a plní povinnou školní docházku. Ostatní chlapci v počtu 18 (43 %) jsou ve věku 16-18 let a navštěvují odborné učiliště při Výchovném ústavu a dětském domově se školou.

Z těchto 18 chlapců je 10 studenty 1. ročníku a 8 studuje 2. ročník. V červnu letošního roku by mělo těchto 8 chlapců ukončit složením závěrečných zkoušek odborné učiliště a odcházet z výchovného zařízení.

Tabulka č. 1: Cílová skupina

Počet respondentů	42	100%
Chlapci ve věku 12-16 let	24	57%
Chlapci ve věku 16-18 let	18	43%

Graf č. 1: Cílová skupina

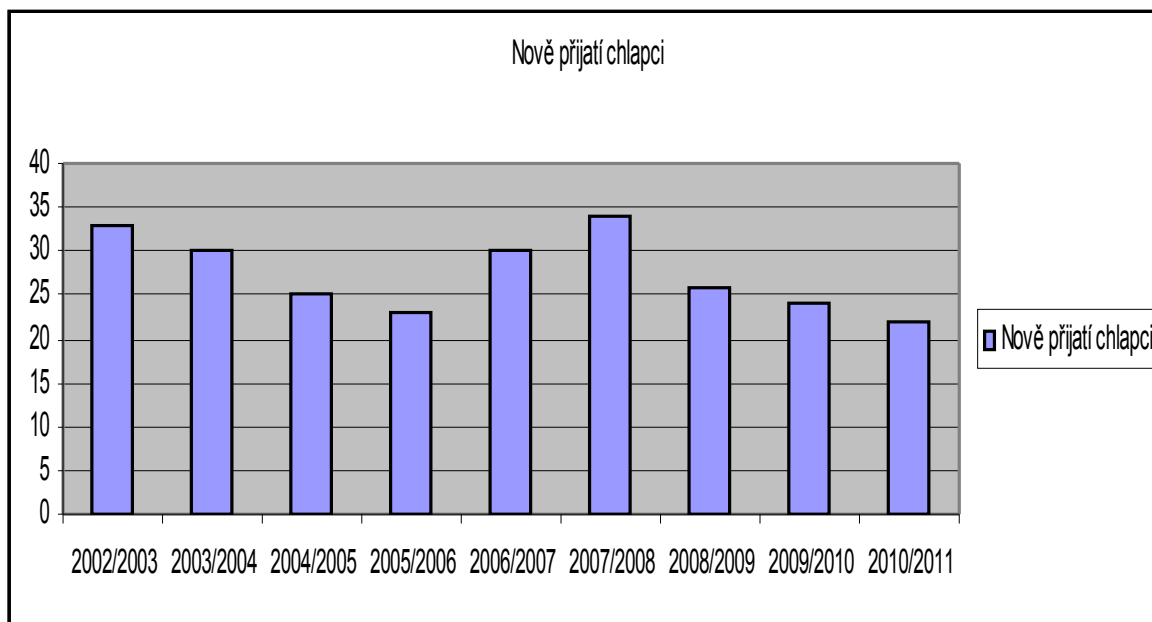
3.4 Vyhodnocení statistických údajů a spisové dokumentace

Studiem statistických výkazů, které se v organizaci vyhotovují na začátku školního roku, tj. vždy k 30. 9. sledovaného roku byl zjištěn počet chlapců, kteří byli v průběhu školních let přijati. Dále byl vyhodnocen počet chlapců, kteří z ústavní péče odcházeli. Na základě analýzy spisové dokumentace cílové skupiny byl počet odcházejících chlapců rozdělen podle toho, kam po ukončení pobytu v ústavu odešli.

Tabulka č. 2: Příchody a odchody chlapců z Výchovného ústavu, dětského domova se školou, střední školy, základní školy a školní jídelny v Chrastavě ve školních letech 2002/2003 až 2010/2011

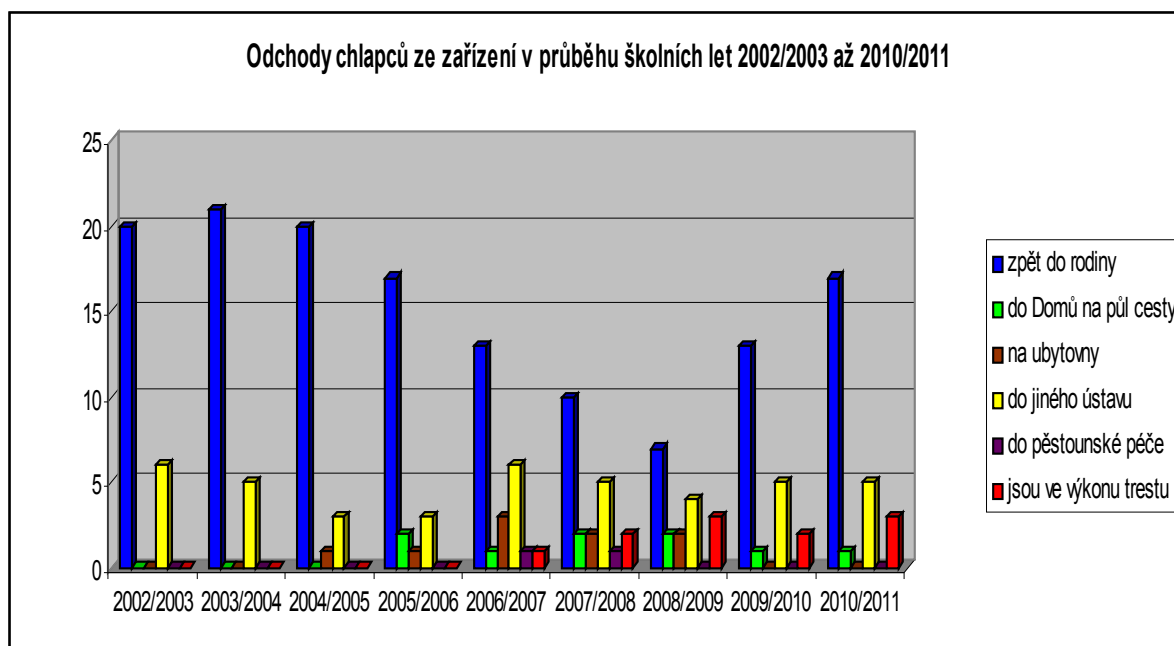
	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011
Nově přijatí chlapci	33	30	25	23	30	34	26	24	22
Odchody chlapců celkem	26	26	24	23	25	22	18	21	26
Z toho:									
zpět do rodiny	20	21	20	17	13	10	7	13	17
do Domů na půl cesty	0	0	0	2	1	2	2	1	1
na ubytovny	0	0	1	1	3	2	2	0	0
do jiného ústavu	6	5	3	3	6	5	4	5	5
do pěstounské péče	0	0	0	0	1	1	0	0	0
jsou ve výkonu trestu	0	0	0	0	1	2	3	2	3

Graf č. 2: Nově přijatí chlapci do Výchovného ústavu, dětského domova se školou, střední školy, základní školy a školní jídelny v Chrastavě ve školních letech 2002/2003- 2010/2011

Z uvedeného grafu vyplývá, že v průběhu školních let 2002/2003 až 2010/2011 bylo nejvíce přijato chlapců ve školním roce 2002/2003 a 2007/2008, v následujících letech příjem chlapců pomalu klesal. Z těchto údajů lze usoudit, že počet umísťovaných chlapců ve sledované věkové kategorii, konkrétně tedy ve věku 12-18 let do výchovných zařízení, není tak vysoký a počet umístěných chlapců se od školního roku 2007/2008 snižoval. Je možné, že tento stav vznikl lepší prevencí a intenzivnějším řešením problémů před umístěním do ústavních zařízení.

Graf č. 3: Odchody chlapců v průběhu školních let 2002/2003 až 2010/2011

Z uvedeného grafu vyplývá, že v průběhu školních let 2002/2003 až 2010/2011 z výchovného zařízení odešlo nejvíce chlapců ve školních letech 2002/2003, 2003/2004 a 2010/2011, a to do původní rodiny. Na druhém místě v počtu odchodů byl vyhodnocen odchod chlapců do jiného ústavu, následuje odchod (resp.vyřazení ze stavu) z důvodu dosažení zletilosti v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Ve školním roce 2002/2003 z 26 odcházejících chlapců odešlo zpět do původní rodiny 20 chlapců (77 %), dalších 6 (23 %) bylo přemístěno do jiného ústavu. V roce 2003/2004 domů odešlo z 26 chlapců 21 (80 %), dalších 5 (20 %) odešlo do jiných ústavů. Ve školním roce 2004/2005 z odcházejících 24 chlapců, do svých rodin odešlo 20 (83 %), do jiných ústavů 3 (13 %) a na ubytovnu odešel 1 chlapec (4 %). Byl to první rok, kdy některý chlapec odešel jinam než do své původní rodiny nebo do jiného ústavu. Vznik ubytoven pro lidi, kteří nemají zázemí, umožnil i chlapcům z výchovných zařízení využít této novodobé možnosti azylu. Následující rok 2005/2006, kdy z 23 chlapců odešlo domů 17 (74 %), další 3 chlapci (13 %) byli přemístěni do jiných ústavů a 1 (4 %) odešel na ubytovnu. Nově vznikaly Domy na půl cesty a právě v tomto roce odešli do těchto zařízení 2 chlapci (9 %). V roce 2006/2007 byla zaznamenána největší pestrost možností míst, kam chlapci odešli. Za pozornost stojí menší počet chlapců, kteří odešli do svých rodin než doposud.

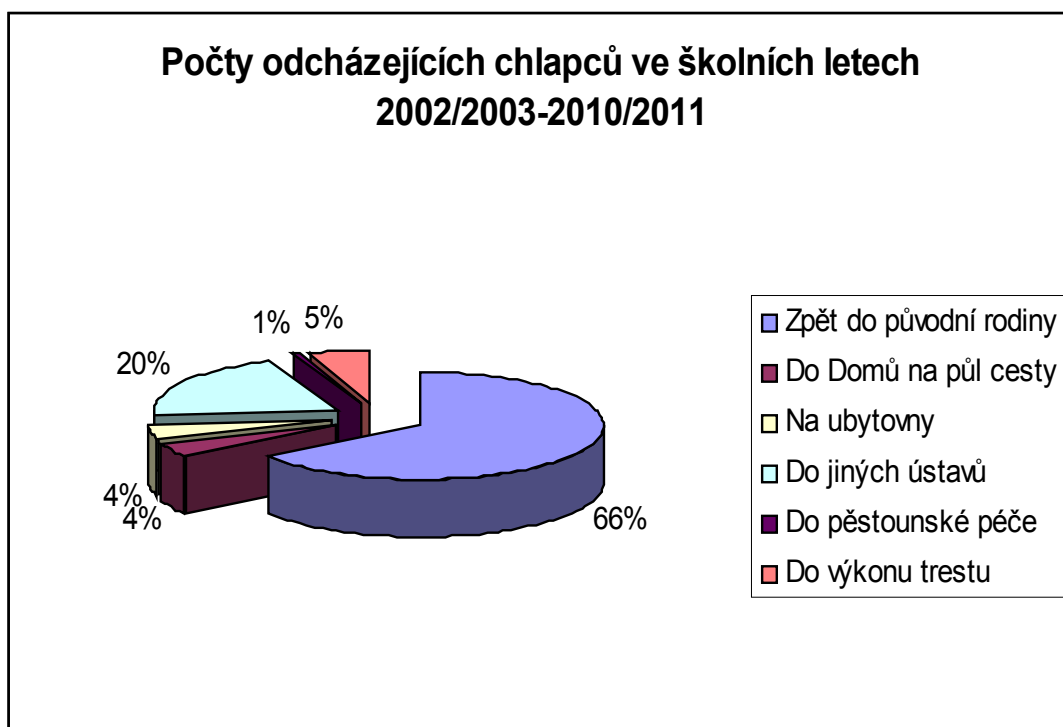
Z 25 odcházejících chlapců totiž domů odešlo pouze 13 (52 %), dalších 6 (24 %) bylo přijato do jiných ústavů, 3 chlapci (12 %) odešli na ubytovny a 1 chlapec (4 %) do Domu na půl cesty. Zajímavé je zjištění, že 1 chlapec (4 %) byl umístěn do pěstounské péče a zbývajících 1 hoch (4 %) dosáhl zletilosti ve výkonu trestu a byl vyřazen ze stavu výchovného zařízení. Ve školním roce 2007/2008 odešlo z výchovného zařízení celkem 22 chlapců, z toho pouze 10 (45 %) domů, dalších 5 chlapců (24 %) zamířilo do jiných ústavů, 2 chlapci (9 %) do Domů na půl cesty, další 2 (9 %) na ubytovny a stejný počet, tj. 2 chlapci (9 %) dosáhli zletilosti a tím i odchodu ze zařízení v době výkonu trestu odnětí svobody. V tomto roce se podařilo 1 chlapce (4%) umístit do pěstounské péče. V roce 2008/2009 byl zaznamenán nejnižší počet chlapců odcházejících z výchovného zařízení, konkrétně 18, z tohoto počtu pouhých 7 (39 %) se vrátilo do původní rodiny, 4 chlapci (22 %) byli přijati do jiných ústavů, 3 chlapci (17 %) odešli z ústavu v době výkonu trestu odnětí svobody, 2 hoši (11 %) odešli na ubytovny, stejný počet chlapců našel své útočiště v Domech na půl cesty. V předposledním sledovaném roce, resp. v r. 2009/2010 se jich z 21 chlapců, kteří opustili ústav, 13 (62 %) vrátilo do své rodiny, 5 chlapců (23 %) přešlo do jiných ústavů, 2 (10 %) dosáhli zletilosti ve výkonu trestu a pouze 1 (5 %) odešel do Domu na půl cesty. V posledním školním roce 2010/2011 odešlo z celkového počtu 26 chlapců 17 (65 %) do své původní rodiny, 5 chlapců (19 %) bylo přijato do jiných výchovných ústavů, 3 hoši (12 %) byli vyřazení ze stavu v době výkonu trestu odnětí svobody a 1 chlapec (4 %) odešel do Domu na půl cesty.

Zjištěné údaje jsou velmi zajímavé. Jako pozitivní je vnímán počet chlapců, konkrétně 2 (1 %), kterým se podařilo najít vhodnou pěstounskou rodinu. Poměrně nízká procenta chlapců vracejících se domů jsou poněkud zarážející, celkový počet hochů, teří našli útočiště ve svých rodinách v období školních let 2002/2003 - 2010/2011 činí pouze 66 %. Překvapující jsou i zjištěné počty těch chlapců, kteří zřejmě neměli jinou možnost, než volit odchod na ubytovny nebo do Domů na půl cesty. Procenta hochů, kteří dosáhli zletilosti v době výkonu trestu odnětí svobody od prvního případu každoročně úměrně rostly a skutečnost, že např. v r. 2010/2011 právě ve výkonu trestu dosáhlo 12 % chlapců zletilosti a tím odchodu z výchovného zařízení, je smutná skutečnost.

Tabulka č. 3: Počty odcházejících chlapců z výchovného zařízení ve školních letech 2002/2003- 2010/2011

Celkový počet odcházejících chlapců	211 (100 %)
Zpět do původní rodiny	138 (66 %)
Do Domů na půl cesty	9 (4 %)
Na ubytovny	9 (4 %)
Do jiných ústavů	42 (20 %)
Do pěstounské péče	2 (1 %)
Do výkonu trestu	11 (5 %)

Graf č. 4: Počty odcházejících chlapců z výchovného zařízení ve školních letech 2002/2003- 2010/2011

3.5 Dotazníkové šetření

3.5.1 Průběh průzkumu, zadávání dotazníku

Průzkum probíhal v měsících prosinec 2011 až únor 2012. Dotazníky byly zadávány chlapcům, kteří byli v tomto období ve výchovném zařízení. Dotazník byl v rámci pilotního šetření zkušebně zadán 6 chlapcům. Každý chlapec měl dostatek času na vyplnění dotazníku, měl možnost se poradit v případě, že otázce neporozuměl. Po zjištění, že někteří chlapci třem otázkám nerozumějí, byly otázky pozměněny tak, aby chlapci pochopili smysl dotazu. V průběhu měsíců prosinec 2011 až únor 2012 pak byly chlapcům předkládány dotazníky s upravenými otázkami a na ty už chlapci dokázali bez problémů odpovídat. Dotazníky chlapci vyplňovali na budově výchovného zařízení, vždy v dopoledních hodinách a byl jim dán dostatek času na zaškrťování otázek i na jejich vypisování. Chlapci vnímali položené otázky velmi dobře, neměli problém se vyjádřit i k těm otázkám, které se týkaly jejich osobního života, případně důvodů umístění do výchovného zařízení. Vyplňování dotazníků probíhalo v příjemné atmosféře a chlapci posezení a vypisování otevřených otázek vnímali i jako možnost se projevit a popovídat si o situacích, které předcházely jejich odebrání z původních rodin.

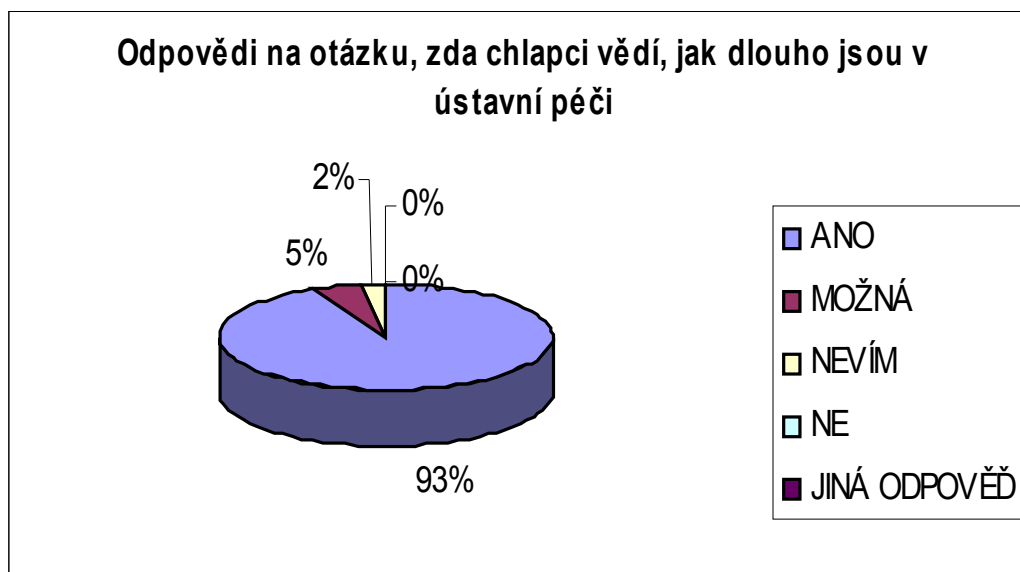
3.5.2 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Otázka č. 1: Víš, jak dlouho jsi v ústavní péči?

Tabulka č. 4: Odpovědi na otázku: Víš, jak dlouho jsi v ústavní péči?

CELKOVÝ POČET CHLAPCŮ	42 (100 %)
ANO	39 (93 %)
MOŽNÁ	2 (5 %)
NEVÍM	1 (2 %)
NE	0 (0 %)
JINÁ ODPOVĚĎ	0 (0 %)

Graf č. 5: Odpovědi na otázku, zda chlapci vědí, jak dlouho jsou v ústavní péči?

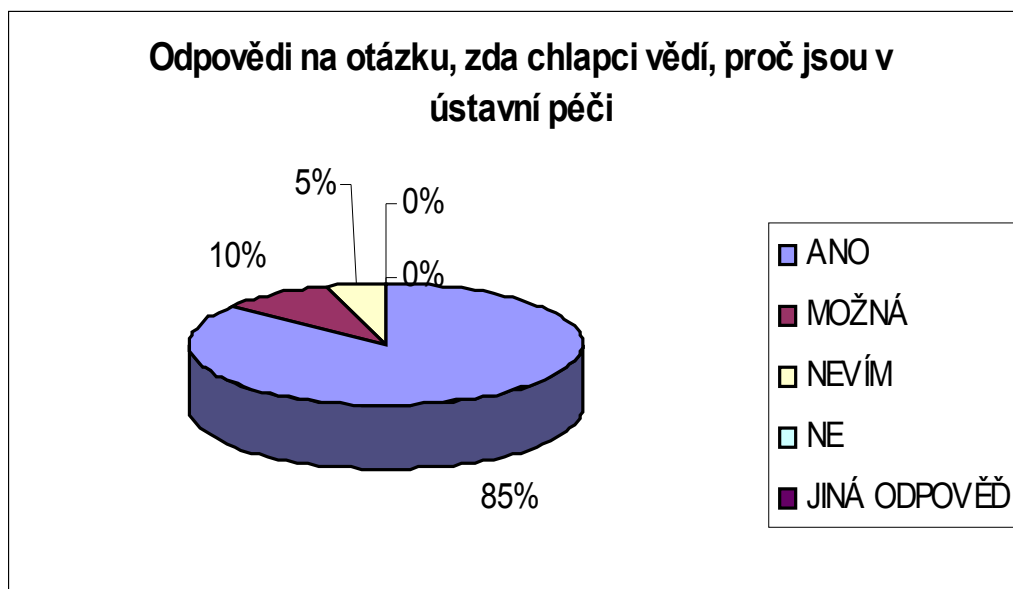
Ze zkoumaného vzorku lze vyčíst, že téměř všichni chlapci, konkrétně 39 (93 %) chlapců ze 42 dotazovaných ví, jak dlouho jsou v ústavním zařízení. Další 2 (5 %) chlapci zvolili odpověď možná a 1 chlapec uvedl, že neví. Ze získaných odpovědí lze usoudit, že naprostá většina chlapců ví, jak dlouho je v ústavní péči, tzn., že si dobře uvědomují, jak dlouho už žijí odděleně od svých rodičů. Toto chlapci vnímají velmi přesně, z doplňujících dotazů vyplynulo, že i přesně znali datum příchodu nejen do ústavního zařízení, kde jsou nyní, ale pamatovali si i datum přijetí do předcházejících ústavů.

Otázka č. 2: Víš, proč jsi v ústavu?

Tabulka č. 5: Odpovědi na otázku, zda chlapci vědí, proč jsou v ústavní péči.

CELKOVÝ POČET CHLAPCŮ	42 (100 %)
ANO	36 (85 %)
MOŽNÁ	4 (10 %)
NEVÍM	2 (5 %)
NE	0 (0 %)
JINÁ ODPOVĚĎ	0 (0 %)

Graf č. 6: Odpovědi na otázku, zda chlapci vědí, proč jsou v ústavní péči.

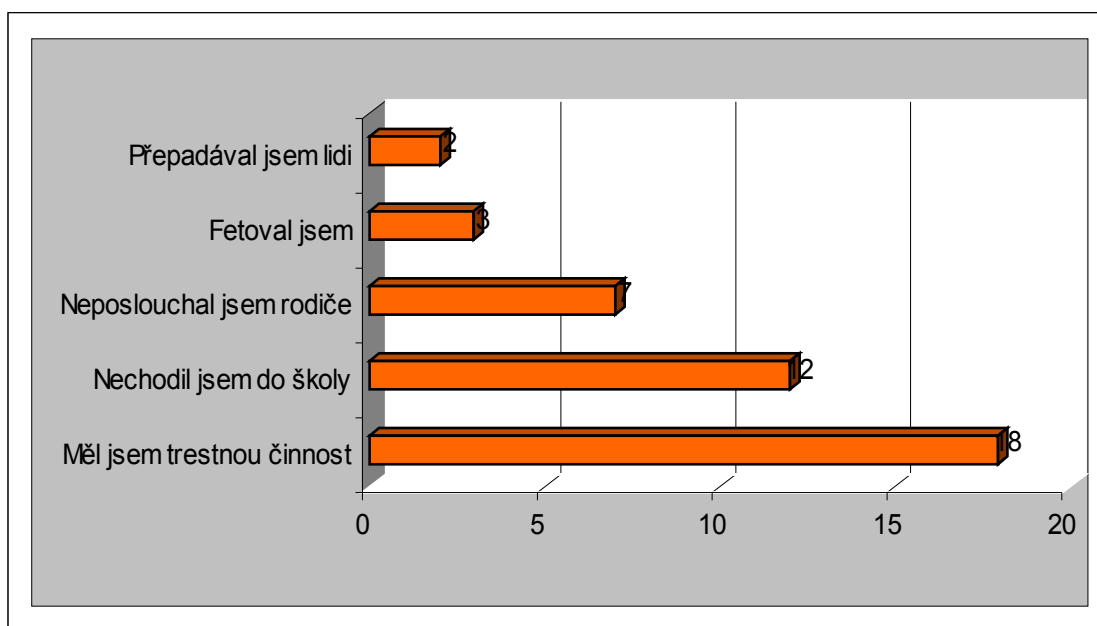
Z uvedených údajů vyplývá, že převážná většina chlapců, konkrétně 36 (85 %) ze 42 dotazovaných chlapců ví, proč byli umístěni do ústavní péče. Toto zjištění považujeme za velmi důležité, protože v případech, kdy si chlapci uvědomují, proč byli umístěni do výchovných zařízení, mohou pracovat na změně svého chování. Takového chování, které vedlo až k soudnímu jednání a následnému umístění do zařízení, tj. mimo rodinu. Už samotné uvědomování a přiznání toho, že jejich chování nebylo vhodné, je dobrým signálem pro možnost nápravy.

Otázka č. 3 : Pokud víš, tak napiš důvody tvého umístění.

Odpovědi dotazovaných chlapců:

1.	Měl jsem trestnou činnost	18
2.	Nechodil jsem do školy	12
3.	Neposlouchal jsem rodiče	7
4.	Fetoval jsem	3
5.	Přepadával jsem lidi	2

Graf č. 7: Odpovědi chlapců na důvody jejich umístění do výchovných zařízení

Ze 42 dotazovaných chlapců 36 (85 %) odpovědělo, že ví, proč jsou v ústavu a uvedli důvody umístění. Chlapci odpovídali bezprostředně, bez zaváhání napsali odpověď, která je napadla a kterou evidentně považovali za správnou. Někteří uvedli i dvě odpovědi. Náhodně jsme vybrali deset chlapců a provedli konfrontaci odpovědí, které chlapci uvedli se spisovou dokumentací. Překvapivě se všechny odpovědi shodovaly s údaji, které měl každý chlapec ve svém spise, konkrétně v rozsudcích příslušných Okresních soudů.

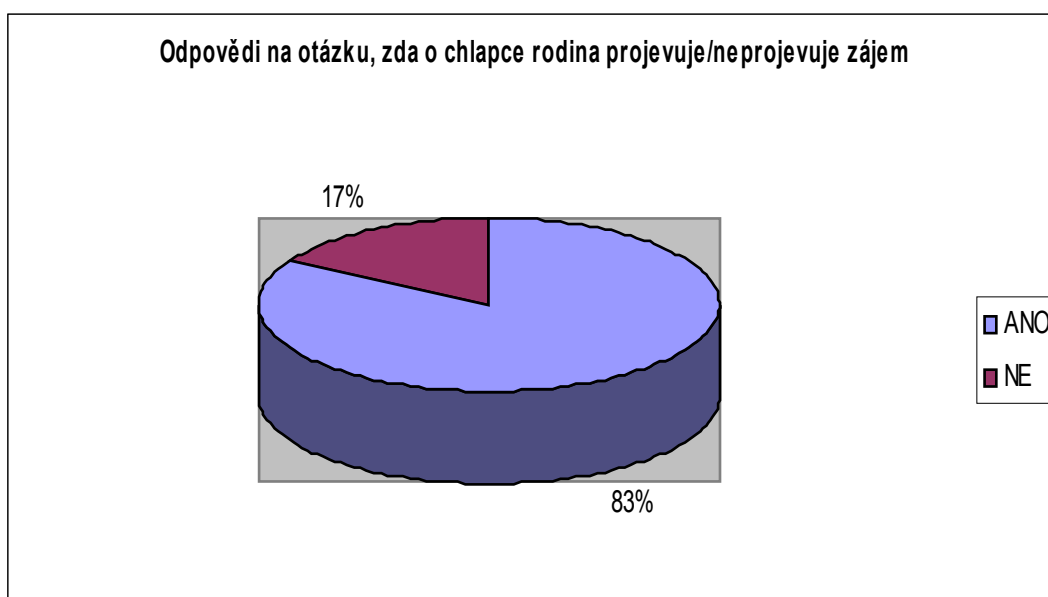
Z uvedeného zjištění vyplývá, že tito chlapci nemají problém přiznat skutečné důvody svého umístění, nelžou a ani si nevymýšlejí jiné, méně závažné důvody.

Otázka č. 4 : Projevuje o tebe rodina po celou dobu pobytu zájem?

Tabulka č. 6: Odpovědi na otázku, zda o chlapce rodina projevuje/neprojevuje zájem

Odpověď	RODINA PROJEVUJE ZÁJEM	RODINA NEPROJEVUJE ZÁJEM
Počet odpovědí	35 (83 %)	7 (17 %)

Graf č. 8: Odpovědi na otázku, zda o chlapce rodina projevuje/neprojevuje zájem

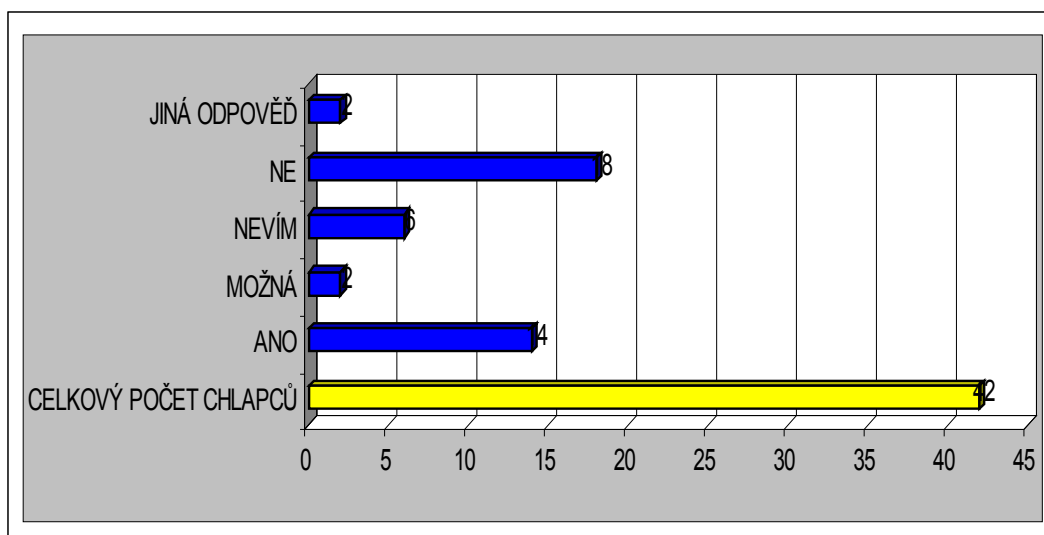
Na základě dotazníkového šetření bylo zjištěno, že ze 42 dotazovaných chlapců 35 (83 %) chlapců uvedlo, že o ně rodina po dobu umístění ve výchovném zařízení projevuje zájem. Zbývajících 7 (17 %) chlapců přiznalo, že o ně rodina zájem neprojevuje.

Otázka č. 5: Bydlí rodiče stále ve stejném bytě/domě, ve kterém bydleli před tvým nástupem do ústavu?

Tabulka č. 7: Odpovědi na otázku, zda rodiče bydlí stále ve stejném bytě/domě, ve kterém bydleli před nástupem do ústavu

CELKOVÝ POČET CHLAPCŮ	42
ANO	14
MOŽNÁ	2
NEVÍM	6
NE	18
JINÁ ODPOVĚĎ	2

Graf č. 9: Odpovědi chlapců na otázku, zda rodiče bydlí stále ve stejném bytě/domě, ve kterém bydleli před nástupem chlapce do ústavu?

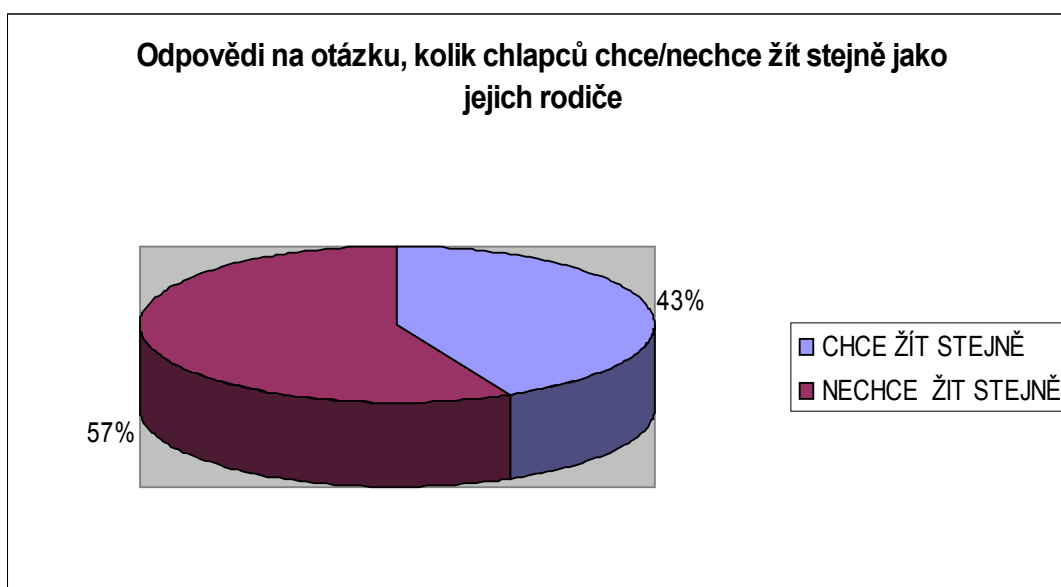
Z uvedených údajů vyplývá, že ze 42 chlapců 14 (33 %) uvádí, že rodiče bydlí stále ve stejném bytě. Rodiče dalších 18 chlapců (43 %) nebydlí ve stejném bytě. Chlapci z těchto rodin mohou tuto skutečnost vnímat jako nepříjemnou. Vyrůstali v určitém bytě, který znali, měli tam své zázemí. V době jejich pobytu v ústavním zařízení se rodiče přestěhovali a chlapci neměli možnost navázat vztah k novému domovu. Toto vnímáme jako velmi důležité. Tito chlapci se po ukončení pobytu vrací ke své rodině, ale nevrací se do původního bydliště, nemusí být tedy snadné se sžít s novým, pro chlapce cizím prostředím. Za zářející lze považovat i zjištění, že 6 chlapců (14 %) neví, kde jejich rodina žije. V těchto případech se může zdát jako hodně nereálný jejich návrat „domů“, do známého prostředí.

Otázka č. 6: Chtěl bys žít stejně, jako tvoji rodiče?

Tabulka č. 8: Odpovědi na otázku, zda chlapci chtějí/nechtějí žít stejně jako jejich rodiče

Odpověď	CHCE ŽÍT STEJNĚ	NECHCE ŽÍT STEJNĚ
Počet odpovědí	18 (43%)	24 (57 %)

Graf č. 10: Odpovědi na otázku, zda chlapci chtějí/nechtějí žít stejně jako jejich rodiče

Na základě otázky v dotazníku bylo zjištěno, že 18 (43 %) chlapců chce žít stejně, jako jejich rodiče a 24 (57 %) chlapců žít stejně jako jejich rodiče nechce.

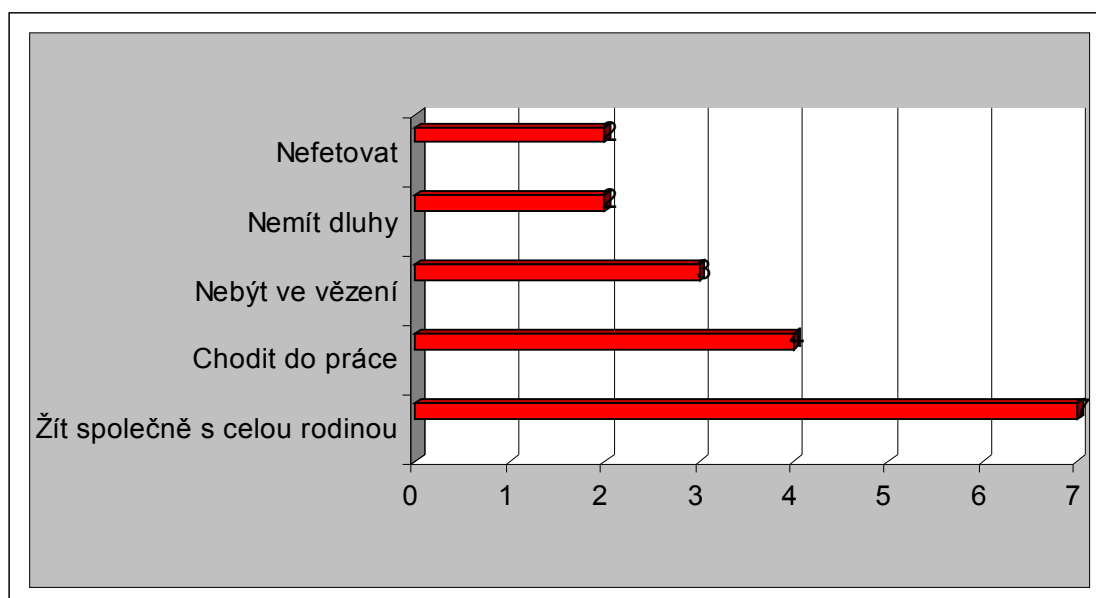
Otázka č. 7: Pokud ano, tak napiš, proč chceš žít stejně jako tvoji rodiče

Ze 42 dotazovaných chlapců 18 (43 %) odpovědělo, že chce žít stejně jako jejich rodiče.

Co to pro ně znamená, vyjádřili v následujících odpovědích:

1.	Žít společně se svoji rodinou	7
2.	Chodit do práce	4
3.	Nebýt ve vězení	3
4.	Nemít dluhy	2
5.	Nefetovat	2

Graf č. 11: Odpovědi na otázku, proč chlapci chtějí žít stejně jako jejich rodiče.

Všechny zjištěné odpovědi mohou být považovány za velmi zajímavé. Chlapci uvedli důvody, proč chtějí žít stejně jako jejich rodiče, tzn., že si uvědomují, které chování je správné a které není. Přání žít společně s celou rodinou projevilo 7 (39 %) chlapců. Jako velmi pozitivní je vnímána skutečnost, že 4 (22 %) z celkových 18 dotazovaných chlapců chce stejně jako jejich rodiče chodit do práce. Další 3 (17 %) chlapci mají obavu z vězení. Tato obava by mohla být dobrým podnětem k tomu, aby se chlapci po odchodu z výchovných zařízení chovali dobře. 2 (11 %) chlapci uvedli jako důvod, proč by chtěli žít stejně jako jejich rodiče touhu nefetovat a zbývajících 2 (11 %) chlapci projevili zájem nemít dluhy. Poslední čtyři chlapci si nejspíš dobře uvědomují negativní důsledky, které zneužívání návykových látek a neustálé půjčování peněz s sebou přináší.

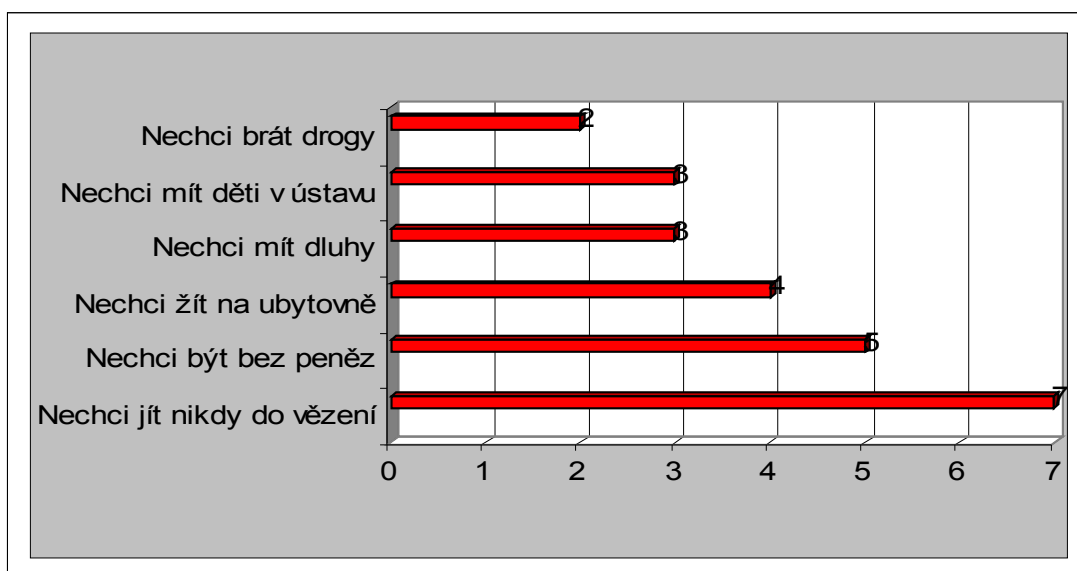
Otázka č. 8: Pokud ne, tak napiš, proč nechceš žít stejně jako tvoji rodiče

Ze 42 dotazovaných chlapců 24 (57 %) odpovědělo, že nechce žít stejně jako jejich rodiče a uvedlo své důvody:

Odpovědi dotazovaných chlapců:

1. Nechci jít nikdy ve vězení	7
2. Nechci být bez peněz	5
3. Nechci žít na ubytovně	4
4. Nechci mít dluhy	3
5. Nechci mít děti v ústavu	3
6. Nechci brát drogy	2

Graf č. 12: Odpovědi na otázku, proč chlapci nechtějí žít stejně jako jejich rodiče

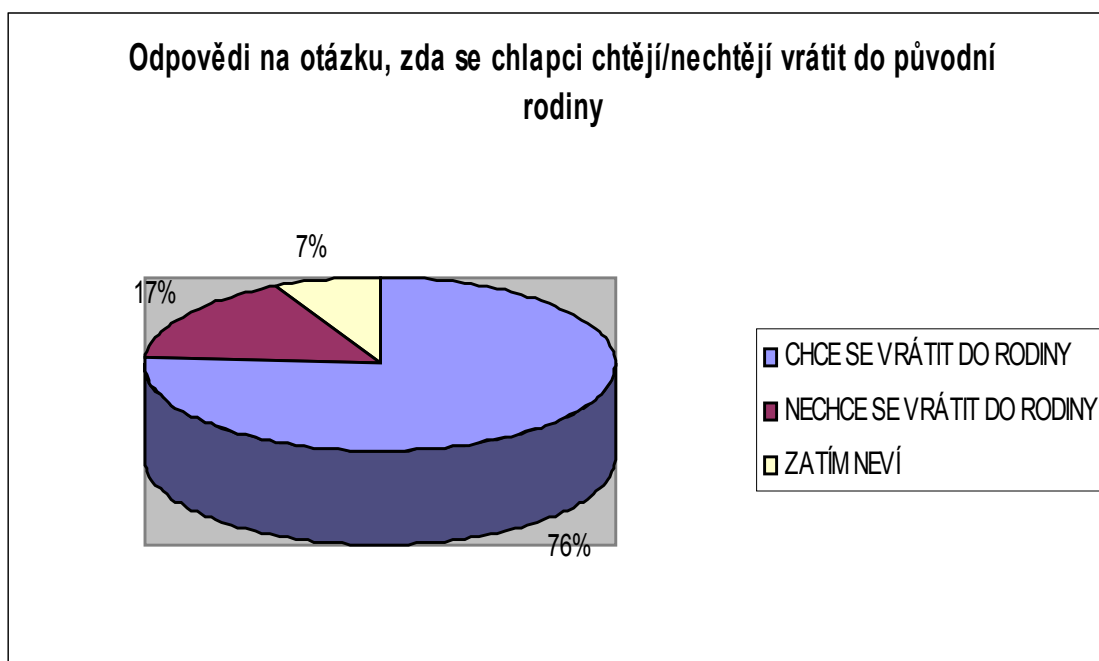
Ze 42 chlapců 24 uvedlo, že nechce žít stejně, jako jejich rodiče. Nejčastějším důvodem, proč chlapci nechtějí žít stejně jako jejich rodiče, bylo přání nejít nikdy do vězení. Tuto obavu projevilo celkem 7 (29 %) chlapců, dalších 6 (25 %) chlapců nechce být bez peněz. Na první pohled možná zarážející odpovědi, ale jsou to odpovědi svědčící o tom, že si chlapci dobře uvědomují, jak velkým problémem je pobyt ve výkonu trestu, stejně jako nedostatek financí. Další 4 (17 %) chlapci uvedli jako hlavní důvod, proč nechtějí žít stejně, jako jejich rodiče, nechtějí žít na ubytovnách. I toto je pozitivní zjištění, protože je vidět, chlapcům se tento způsob bydlení nelíbí.

Otázka č. 9: Chceš se po odchodu z ústavu vrátit zpět do rodiny?

Tabulka č. 9: Počet chlapců, kteří se chtějí/nechtějí vrátit do původní rodiny

	CHCE SE VRÁTIT DO RODINY	NECHCE SE VRÁTIT DO RODINY	ZATÍM NEVÍ
Počet odpovědí	32 (76 %)	7 (17 %)	3 (7 %)

Graf č. 13: Odpovědi na otázku, zda se chlapci chtějí/nechtějí vrátit do původní rodiny

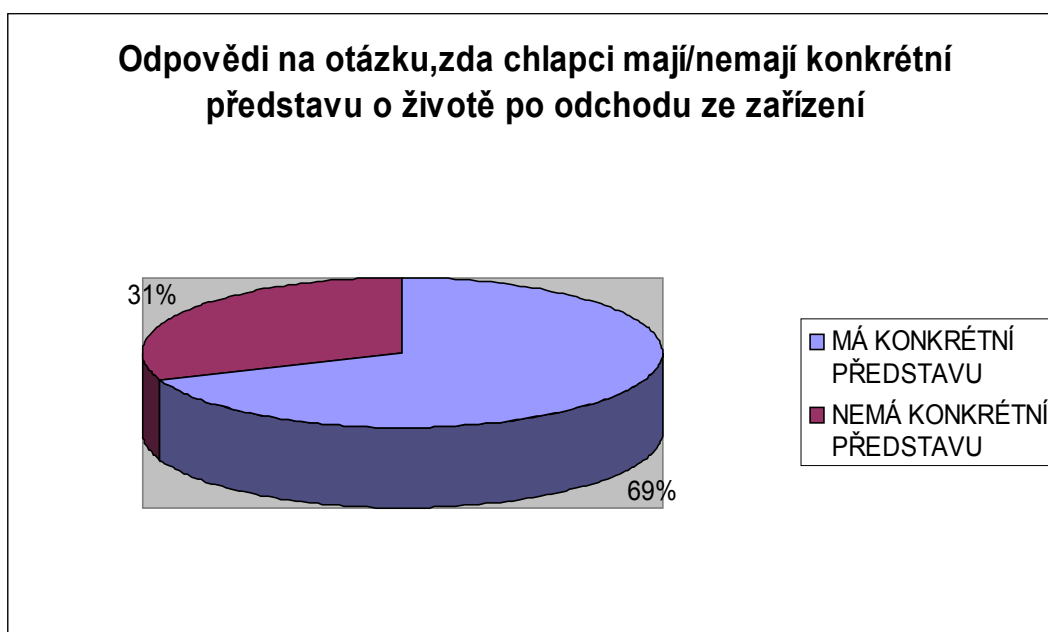
Z dotazníkového šetření bylo zjištěno, že 42 dotazovaných chlapců se chce 32 (76 %) vrátit do původní rodiny a počítá s její pomocí, 7 (17 %) chlapců se vrátit do rodiny nechce a 3 (7 %) chlapci dosud neví, zda se vrátí nebo nevrátí do původní rodiny.

Otázka č. 10: Máš konkrétní představu o životě po odchodu z ústavního zařízení?

Tabulka č. 10: Odpovědi na otázku, zda chlapci mají konkrétní představu o životě.

	MÁ KONKRÉTNÍ PŘEDSTAVU	NEMÁ KONKRÉTNÍ PŘEDSTAVU
Počet odpovědí	29 (69 %)	13 (31 %)

Graf č. 14: Odpovědi na otázku, zda chlapci mají/nemají konkrétní představu o životě po odchodu z ústavního zařízení

Na základě dotazníkového šetření bylo prokázáno, že 29 (69 %) chlapců má konkrétní představu o životě po odchodu ze zařízení, zbývajících 13 (31 %) tuto představu nemá.

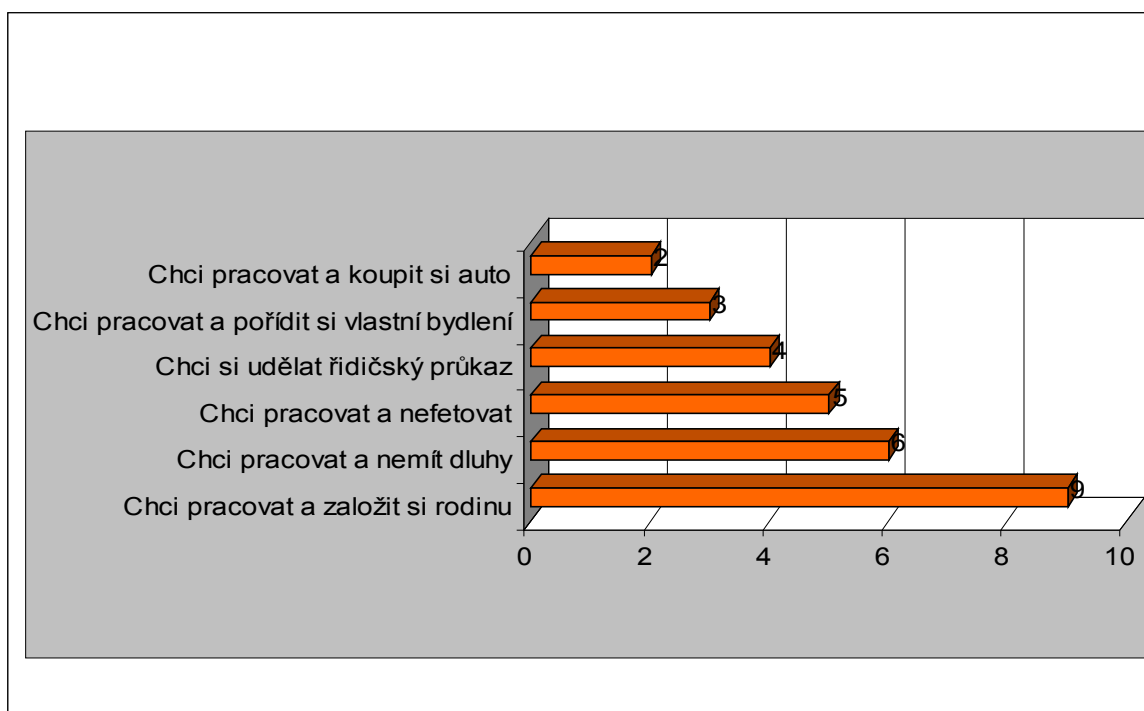
Otázka č. 11: Pokud ano, napiš, jak bys chtěl po odchodu ze zařízení žít.

Ze 42 dotazovaných chlapců 29 (69 %) odpovědělo, že má konkrétní představu o životě po odchodu ze zařízení a uvedli činnosti, které by ke spokojenému životu měly přispět.

Odpovědi dotazovaných chlapců:

1.	Chci pracovat a založit si rodinu	9
2.	Chci pracovat a nemít dluhy	6
3.	Chci pracovat a nefetovat	5
4.	Chci si udělat řidičský průkaz	4
5.	Chci pracovat a pořídit si vlastní bydlení	3
6.	Chci pracovat a koupit si auto	2

Graf č. 15: Odpovědi na otázku, jak by chlapci chtěli žít po odchodu ze zařízení

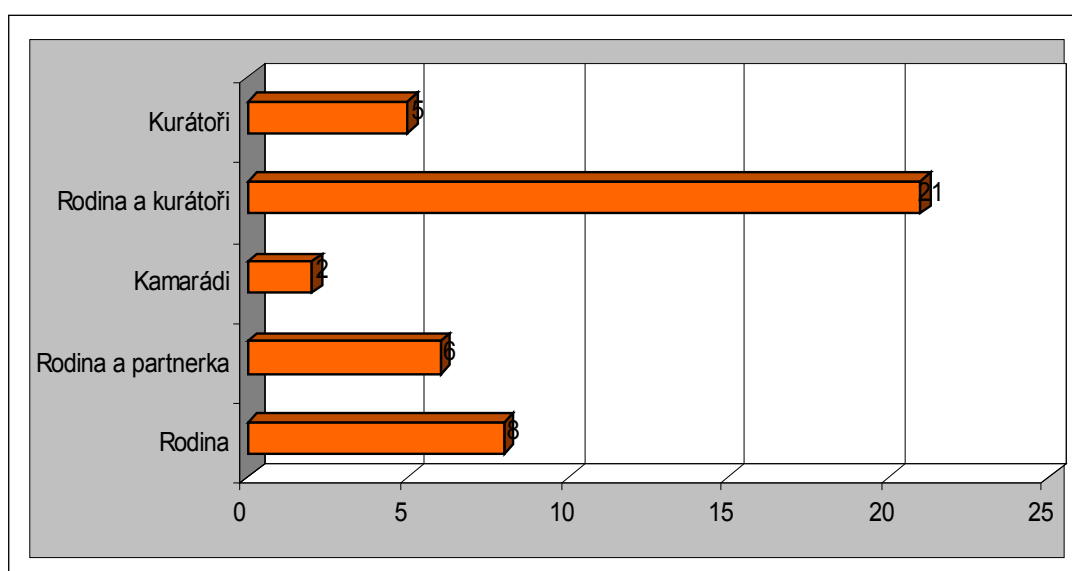
Uvedené odpovědi svědčí o tom, že většina chlapců má konkrétní představu o životě po ukončení pobytu ve výchovném zařízení. Jejich představy jsou překvapivě racionální a svým způsobem reálné.

Otázka č. 12: Od koho po odchodu z výchovného zařízení očekáváš největší pomoc?

Tabulka č. 11: Odpovědi na otázku, od koho chlapci po odchodu z výchovného zařízení očekávají největší pomoc.

KURÁTOŘI	5 (12 %)
RODINA A KURÁTOŘI	21(50 %)
KAMARÁDI	2 (5 %)
RODINA A PARTNERKA	6 (14 %)
RODINA	8 (19 %)

Graf č. 16: Odpovědi na otázku, od koho chlapci po odchodu z výchovného zařízení očekávají největší pomoc.

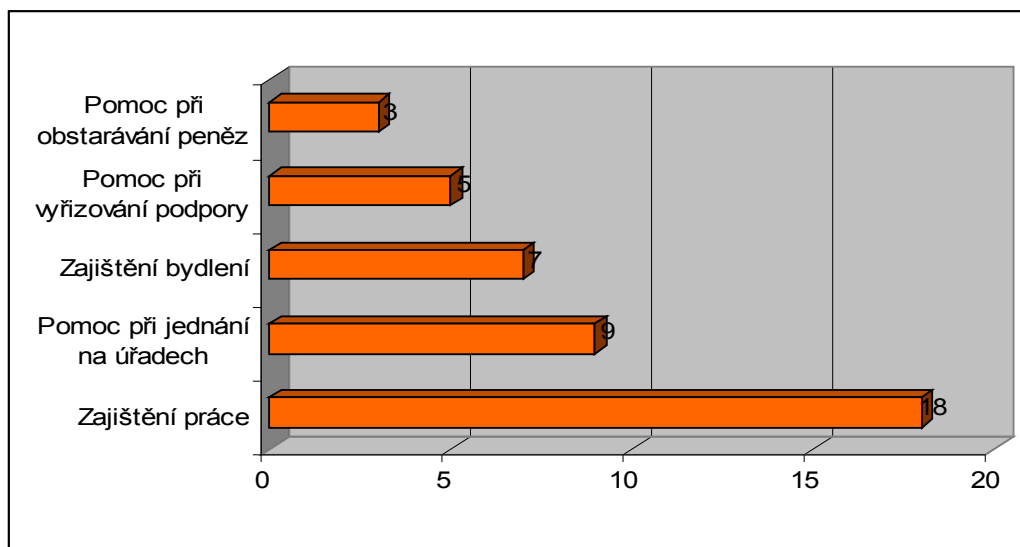
Z uvedených odpovědí je zřejmé, že chlapci se po odchodu z výchovných zařízení nechtějí spoléhat pouze na rodinu. Na samotnou rodinu spoléhá totiž pouze 8 (19 %) z dotazovaných chlapců. Největší počet chlapců, konkrétně 21 (50 %) uvádí, že pomoc očekává od rodiny a kurátorů. Uvědomují si zřejmě, že především lidé z těchto dvou oblastí jsou schopni jim účinně pomáhat, jak to bylo i po dobu pobytu ve výchovných zařízeních. Na rodinu a partnerku spoléhá s pomocí 6 (14 %) chlapců. Poněkud smutné je zjištění, že tím, kdo chlapcům po odchodu ze zařízení může pomáhat je pouze kurátor. 5 (12 %) chlapců uvedlo tuto odpověď. Nečekané bylo uvedení 2 (5 %) odpovědí, které počítají s pomocí kamarádů. To svědčí o tom, že se chlapci po opuštění výchovného zařízení nemají zájem spoléhat na kamarády, se kterými se ve většině případů přátelili v době svého závadového chování, což se jeví jako dobré.

Otázka č. 13: V čem konkrétně by pomoc a podpora měla spočívat?

Tabulka č. 12: Odpovědi na otázku, v čem konkrétně by pomoc a podpora měla spočívat.

ZAJIŠTĚNÍ PRÁCE	18
POMOC PŘI JEDNÁNÍCH NA ÚŘADECH	9
ZAJIŠTĚNÍ BYDLENÍ	7
POMOC PŘI VYŘIZOVÁNÍ PODPORY	5
POMOC PŘI OBSTARÁVÁNÍ PENĚZ	3

Graf č. 17: Odpovědi na otázku, v čem konkrétně by pomoc a podpora měla spočívat.

Ze zjištění údajů je zřejmé, že největší počet chlapců, konkrétně 18 (43 %) očekává pomoc a podporu v podobě zajištění práce. Toto je dobrý signál pro jejich budoucí život po odchodu ze zařízení. Stejně tak i skutečnost, že na druhém místě je v počtu 9 (21 %) odpovědí to, že chlapci očekávají podporu při jednáních na úřadech. Z tohoto zjištění je zřejmé, že jsou si vědomi, že jednání na úřadech jsou pro život nezbytná a vhodnou pomoc považují za důležitou. Za pozitivní je vnímána i potřeba pomoci při zajištění bydlení. Celkem 7 (17 %) chlapců očekává tuto pomoc a z tohoto zjištění je zřejmé, že chlapcům není lhostejné, kde budou bydlet. Nechtějí se spoléhat na to, že je třeba někdo nechá u sebe bydlet, rádi by měli jisté bydlení. Za méně pozitivní by mohly být považovány odpovědi 5 (12 %) chlapců, kteří se spoléhají na pomoc při zajištění podpory. Tito chlapci si zřejmě představují svůj život po odchodu z výchovného zařízení tak, že nepočítají se zařazením do pracovního procesu, ale plánují být doma, nepracovat a pobírat dávky hmotné nouze. Za nejméně vyhovující pro budoucí život chlapců jsou ale odpovědi 3 (7 %) chlapců, kteří spoléhají na pomoc a podporu v podobě obstarávání peněz.

Otázka č. 14: Na škále od 0 do 10 vyznač význam, který má pro tebe rodina po propuštění z ústavní péče. Použití škály: 0 - znamemá nejméně, 10 - zásadní význam

Tabulka č. 13: Vyjádření významu rodiny po propuštění z ústavní péče na škále 0 – 10

Hodnota škály	Počet odpovědí
0	1 (2 %)
1	0 (0 %)
2	0 (0 %)
3	3 (7 %)
4	0 (0 %)
5	4 (10 %)
6	0 (0 %)
7	0 (0 %)
8	7 (17 %)
9	5 (12 %)
10	22 (52 %)

Ze zjištěných údajů vyplývá, že pro většinu chlapců, resp. pro 22 (55 %) z celkového počtu 42 dotazovaných, má z jejich pohledu rodina největší možný význam. Na škále 0 až 10 významu své rodiny přidělili absolutně nejvyšší hodnotu. Hodnotu 9 označilo 5 (12 %) chlapců a hodnotu 8 pak zaškrtnulo celkem 7 (16 %) chlapců. Z těchto údajů je evidentní, že celkem pro 35 (83 %) chlapců, kteří svůj názor vyjádřili hodnotami 8-10, má jejich rodina tak velký význam, že si bez své rodiny téměř nedovedou představit svůj další život. Je na zvážení, jestli jsou tyto odpovědi uváděny podle skutečnosti nebo spíše podle přání a představ dotazovaných chlapců. Každopádně je pozitivně vnímána skutečnost, že chlapci i přesto, že žijí odloučení od své rodiny, považují za nezbytnou a mají k ní i nadále velmi silný vztah. Hodnotu 5, tzn. střední cestu zvolili 4 (10 %) chlapci a hodnotu 3 pak pouze 2 (5 %) chlapci. Zjištěné údaje dokazují, že jen velmi malý počet chlapců má ke své rodině celkem bezvýznamný postoj. Poslední údaj, hodnotu 0 uvedl pouze 1 (2 %) chlapec. Není jednoznačně možné tvrdit, že v životě tohoto chlapce nehraje jeho rodina žádnou roli, ale k zaškrtnutí nulové hodnoty měl zřejmě svůj důvod, na který musíme brát zřetel.

3.5.3 Vyhodnocení řízeného rozhovoru

Pro řízený rozhovor bylo vybráno 6 chlapců. Dva jsou umístěni do Dětského domova se školou, jsou žáky základní školy praktické a jsou ve věku 13-14 let. Zbývající 4 chlapci jsou ve věku 16 – 17 let, jsou umístěni do Výchovného ústavu a v současné době studují 2. ročník Odborného učiliště. Řízený rozhovor probíhal vždy s každým chlapcem jednotlivě. Před pokládáním otázek bylo chlapci vysvětleno, jak rozhovor bude probíhat. Dotazující vždy řekne slovo nebo větu a chlapec může říct to, co ho jako první napadne. Tyto odpovědi byly stručně zaznamenány a následně vyhodnoceny. Vzhledem ke skutečnosti, že cílovou skupinou jsou chlapci s poruchami chování nebo s psychickými poruchami, byly pokládány pouze čtyři otázky, na které dotazovaní mohli krátce a jednoduše odpovědět. Každý rozhovor probíhal v dopoledních hodinách a trval přibližně 10 minut.

Otázky:

1. Rodina je

Tuto otázku doplnili 2 chlapci (1 žák, 1 učeň) slovem „důležitá“, další dva chlapci (oba učňové) řekli slovo „nejdůležitější“, 1 chlapec (žák) připojil ke slovu rodina slovní spojení „moje všechno“, zbývající chlapec (učeň) prohlásil, že rodina je „to nejvíc, co člověk může mít“. Z uvedených odpovědí je evidentní, že chlapci rodinu považují za absolutně nejdůležitější věc. Všechny odpovědi byly bezprostřední a nebyl důvod jim nevěřit.

2. Když se řekne rodina, vybavím si:.....

Na tuto otázku překvapivě odpověděli shodně 4 chlapci (1 žák a 3 učňové), a to takto : vybaví si: mámu, babičku a sourozence. Jeden chlapec (1 žák) si pod pojmem rodina vybavil: mámu, tátu, sestry a bratry. Zbývající chlapec (1 učeň) prohlásil, že si při vyslovení rodina vybaví: mámu a sourozence. Na uvedených odpovědích je zajímavé, že všichni chlapci si pod pojmem rodina vybavili na prvním místě matku. Pouze v jednom případě, a to až na druhém místě byl uveden otec. Stoprocentní umístění matek na prvním místě má nejspíš na svědomí dnešní moderní doba, kdy se poměrně hodně rodičů rozvádí a děti jsou ve většině případů svěřeny do péče matky. Dle dalších vyjádření chlapců tyto matky mají existenční problémy a s tím související problémy s bydlením. Tyto situace řeší pak sestěhováním se s blízkými příbuznými, většinou s matkou resp. babičkou.

Dalším důvodem uvedením matky na prvním místě může být i skutečnost, že otcové dvou z dotazovaných chlapců jsou ve výkonu trestu odnětí svobody, tudíž chlapci mohou mít silnější citovou vazbu na matku, se kterou jsou více v kontaktu (jezdí k matce na volné víkendy a dovolenky). Za příjemné může být považováno uvedení sourozenců, ani jeden chlapec neopomněl sourozence uvést. Z toho je zřejmé, že pro chlapce z výchovných zařízení je existence sourozenců důležitá i přesto, že po umístění mimo rodinu, chlapci se svými sourozenci nevyrůstají.

3. Když se řekne rodina, představuji si:.....

Za nejzajímavější lze považovat odpovědi na výše uvedenou otázku. Všichni chlapci totiž nečekaně shodně pochopili tuto otázku stejně a po svém. Všichni uvedli, že když se řekne rodina, představují si: „svoji holku a děti, které s ní budu mít“ Tato jednoznačná odpověď se zdá být na první pohled překvapující, ale z monologů, ve kterých chlapci následně pokračovali, bylo zřejmé, že to myslí naprosto vážně. V představě rodiny mají jasno: „Žít s dívkou, se kterou právě chodí a děti, které přece s ní normálně budou mít!“ Nepřipouští si jinou variantu, dopředu neplánují, berou život tak, jak právě přichází.

4. Řekni 3 slovní spojení, která podle tebe vystihují tvoji rodinu:.....

Dva chlapci (2 učňové) se shodli ve slovních spojeních, která vystihují jejich rodinu. Oba uvedli toto: 1) je to nejvíc, co mám, 2) máme se rádi, 3) držíme při sobě. Jeden chlapec (učeň) vystihl svoji rodinu takto: 1) je to nejlepší rodina, 2) je pracovitá, 3) nikdo nebyl ve vězení. Další chlapec (učeň) uvedl: 1) je dobrá, 2) umí se o sebe postarat, 3) má mě ráda. Zbývající dva chlapci (žáci) na otázku, aby třemi slovy vystihli svoji rodinu odpověděli: 1) je dobrá, 2) je to všechno, 3) stýská se mi po ní.

Samotné chlapce otázky evidentně zaujaly a velmi rádi se podělili o své dojmy z řízeného rozhovoru. Ocenili skutečnost, že mají možnost se o své rodině s někým bavit a zvláště pak přivítali to, že mohou hovořit o tom, co si pod pojmem rodina představují. Zajímavé bylo zjištění, že všichni chlapci otázku č. 3 Když se řekne rodina, představuji si..... pochopili tak, jakou rodinu by oni sami chtěli mít a právě na tuto otázku se chlapci nejvíce rozpovídali.

3.6 Vyhodnocení předpokladů

V této kapitole se zaměříme na vyhodnocení stanovených předpokladů, které směřovaly k dosažení cíle bakalářské práce. Cílem bylo zjištění, jaký význam má rodina pro chlapce z výchovných ústavů především s ohledem na jejich budoucí život po odchodu ze zařízení. Zajímalo nás, jestli o chlapce po umístění do zařízení rodina projevuje i nadále zájem a jestli tito chlapci počítají s pomocí a podporou své původní rodiny. Dalším úkolem bylo zjistit, jestli chlapci umístění do zařízení chtějí žít stejně, případně nechtějí žít stejně jako jejich rodiče. Předpoklady jsme ověřovali formou dotazníkového šetření a řízeného rozhovoru. Metody směřovaly k ověření všech čtyř předpokladů. Dále jsme využili možnost prostudovat spisové dokumentace. Analýzami těchto dokumentací se podařilo zjistit počty chlapců, kteří odcházejí z výchovného zařízení a vyhodnotit, kam tito chlapci po odchodu z ústavu zamířili.

Předpoklad č. 1.:

Lze předpokládat, že o více než 50 % chlapců, kteří jsou v zařízení, rodiče i nadále projevují zájem.

Předpokládali jsme, že o více než 50 % chlapců, kteří jsou v zařízení, rodiče i nadále projevují zájem. Na základě dotazníkového šetření (viz. tabulka č. 6 a graf č. 8) bylo prokázáno, že o 35 (83 %) chlapců rodina i nadále projevuje zájem.

Předpoklad č. 1 se potvrdil.

Předpoklad č. 2.:

Lze předpokládat, že méně než 30 % chlapců nechce žít stejně jako jejich rodiče.

Na základě dotazníkového šetření (viz. tabulka č. 8 a graf č. 10) bylo zjištěno, že 24 (57 %) chlapců nechce žít stejně jako jejich rodiče. Pro potvrzení, že skutečně tak žít nechtějí, uvedli i důvody (viz. graf. 12).

Předpoklad č. 2 se nepotvrdil.

Předpoklad č. 3.:

Lze přepokládat, že více než 50 % chlapců se chce vrátit do původní rodiny, počítají s její podporou.

Z dotazníkového šetření (viz. tabulka č. 9 a graf č. 13) bylo zjištěno, že ze 42 dotazovaných chlapců se chce 32 (76 %) vrátit do původní rodiny a počítá s její pomocí, 7 (17 %) chlapců se vrátit do rodiny nechce a 3 (7 %) chlapci dosud neví, zda se vrátí nebo nevrátí do původní rodiny.

Předpoklad č. 3 se potvrdil.

Předpoklad č. 4.:

Lze předpokládat, že méně než 20 % chlapců má konkrétní představu o životě po odchodu z ústavního zařízení.

Na základě otázek v dotazníku (viz. tabulka č.10 a graf č. 14) bylo prokázáno, že 29 (69 %) chlapců má konkrétní představu o životě po ukončení pobytu ve výchovném zařízení. Důkazem jsou konkrétní odpovědi chlapců (viz. graf č. 15), které jsou racionální a reálné. Zbývajících 13 (31 %) chlapců tuto představu nemá.

Předpoklad č. 4 se nepotvrdil.

4. Závěr

Bakalářská práce se zabývá významem rodiny pro chlapce, kteří mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu. Cílem bylo zjistit, jaký význam rodina pro tyto hochy má, především pro jejich budoucí život po odchodu z výchovných zařízení. Bakalářská práce se dále zabývala tím, jestli chlapci z uvedených zařízení chtějí nebo nechtějí žít stejně jako jejich rodiče. Teoretická část práce se zabývala vymezením pojmů, které byly pro zpracování bakalářské práce nezbytné, dále legislativním rámcem a přiblížila druhy ústavních zařízení pro zvolenou cílovou skupinu. Pozornost byla věnována také popisu, specifikách cílové skupiny s ohledem na věk, vývojové období a potřebám popisované cílové skupiny. Praktická část práce se snažila zjistit, jaký význam má pro hochy umístěné ve výchovném zařízení jejich rodina, zda i nadále o n projevuje zájem. Dále objasnit důvody, které hochy vedly k rozhodnutí, proč chtějí, případně nechtějí žít stejně jako jejich rodiče. Následně se věnovala zjištění, zda tito chlapci mají konkrétní představu o životě po propuštění ze zařízení a v případě, že ano, jak by život podle nich měl vypadat.

Na základě dotazníkového šetření se podařilo naplnit cíl bakalářské práce. Mnoho cenných informací bylo získáno v rámci řízeného rozhovoru, stejně jako při studiu spisové dokumentace. Z dotazníku, šetření nebo získaných údajů vyplývá, že pro chlapce znamená umístění mimo rodinu, konkrétně pobyt ve výchovných zařízeních velkou změnu. Chlapci mají silnou citovou vazbu na svoji rodinu, především na své matky a sourozence. Pobyt v ústavním zařízení má pro chlapce určitě velký vliv na jejich další život. To, že nevyrůstají v přirozeném prostředí, mezi svými nejbližšími, nebřebírají vzory a chování, které uplatňuje jejich rodina, může v budoucnosti ovlivnit vztah ke svým blízkým. Tyto zkušenosti mohou následně i vést k problémům a potížím v navazování mezilidských vztahů. Tyto potíže mohou přetrvávat po celý život. Většina chlapců, konkrétně 35 (83 %) z dotazovaných 42 udržuje kontakt se svojí rodinou, mají zájem se vrátit domů a od své rodiny očekávají po odchodu ze zařízení pomoc. Chlapci mnoho let žijí odloučení od své rodiny, jsou citově a psychicky deprivovaní, často trpí neurotickými obtížemi a někteří z nich mají nízké sebevědomí. Chlapci si ale někdy po dobu umístění rodinu zidealizují a pak bývají zklamaní, že už „to není jako dříve“. Může se pak stát, že v takových chvílích pak někdy neví, kam vlastně patří. Jejich rodina žije způsobem, který oni současně s ní neprožívají a tak jim není zase tak blízký.

Privykli si svým způsobem na život a režim v ústavním zařízení, ale tuší, že takhle žít nechtějí. Je těžké pak zvládnout přechod od navyklého způsobu života k životu, který mají po odchodu ze zařízení žít. Právě proto je tak významný vztah k rodině po celou dobu pobytu ve výchovném ústavu. Jsou-li chlapci s rodinou v kontaktu, a to jak písemném, tak především osobním, jezdí-li chlapci domů na volné víkendy a prázdniny, je návrat zpět do rodiny snadnější. Na základě dotazníkového šetření bylo zjištěno, že chlapcům záleží na jejich rodině, mají zájem se vrátit do původního rodinného prostředí, vnímají pozitivní věci a situace, které se jim na jejich rodině líbí a díky tomu, by chtěli žít stejně jako jejich rodiče. Citlivě však také reagují i na situace, které jejich rodinu ohrožují. Uvědomují si ohrožení a přejí si, aby se jim tyto negativní věci vyhnuly. Někteří mají konkrétní představy o životě po propuštění z výchovných zařízení, někteří dosud ne. Ale všichni jsou schopni o budoucnosti uvažovat a jsou vděční za možnost projevit své názory a představy o tom, co je po opuštění ústavů čeká.

Stejně tak je příjemné zjištění, že pro převážnou většinu chlapců má rodina tak velký význam, že si svůj další život bez ní neumějí představit. To, že silnou citovou vazbu nepřerušilo ani dlouhodobé odloučení od rodiny, je pozitivní zjištění a může to být dobrý základ pro budoucí společný život chlapců a jejich rodin. Ne vždy je však možné navázat na vztahy s původní rodinou. Důvodem může být buď absolutní nezájem ze strany rodiny nebo neexistující rodina, např. chlapec je oboustranný sirotek nebo přišel do výchovného zařízení ze zrušené pěstounské péče. Někdy ale není úplně dobře, když se chlapci chtějí vrátit do původní rodiny. Jde o případy, kdy rodina před umístěním selhala a stále není schopna fungovat normálním způsobem. Je pak v zájmu chlapce, aby se do nevyhovujícího prostředí nevracel. Není však možné přesvědčovat chlapce, aby veškeré vztahy s původní rodinou přerušil. Nejlepším řešením takové situace by mohlo být zajištění ubytování chlapce mimo rodinu, např. v Domě na půl cesty, kde je možné získat i pracovní místo. Chlapec pak má možnost díky těmto skutečnostem se osamostatnit. Udržovat příbuzenské vztahy může i nadále, ale nestává se závislý na své rodině. Toto je však náročná a dlouhodobá práce. Je však potřeba, aby všichni zainteresovaní, konkrétně chlapec, jeho rodina, pracovníci výchovného zařízení i pracovníci oddělení péče o děti, měli skutečný zájem o úspěšné zařazení zpět do rodiny i do společnosti. Spolupráce všech zúčastněných může mít zásadní vliv pro lepší uplatnění v nadcházejícím životě, resp. po odchodu z výchovného zařízení.

5. Závěrečná doporučení

Z dotazníkového šetření uvedeného v praktické části práci vyplývá, že většina, konkrétně 35 (83 %) chlapců je se svými rodinami v kontaktu. Rodiče chlapcům telefonují, píší dopisy, chlapci po splnění zadaných úkolů a dodržování stanovených pravidel jezdí domů na volné víkendy a prázdniny. Tyto kontakty považujeme za velmi důležité, jak pro současné fungování chlapce v zařízení, tak i pro jeho bezproblémový návrat zpět do rodiny. Je však nutné spolupracovat s rodinou chlapce i orgány sociálně právní ochrany dětí, kurátory pro mládež.

Z analýzy všech získaných informací v rámci bakalářské práce vyplynula některá doporučení do praxe, která byla soustředěna do čtyř okruhů.

- Prevence - cílem by mělo být preventivní působení, osvěta a podávání informací už na prvních stupních základních škol. Dobrá práce odborníků poradenských středisek, výchovných poradců a psychologů by mohla přispět k prevenci závadového chování.
- Intervence - včasným zásahem u počínajících problémů u dětí se může zabránit pokračování v závadovém chování, tím i umístění mimo rodinu. Tuto činnost by měl vykonávat sociální odbor, terénní sociální pracovníci, romští asistenti.
- Spolupráce s rodinou – po celou dobu umístění chlapců spolupracovat s rodinou, vědět o situaci v rodině, znát poměry a jakékoliv problémy řešit společně s rodiči. Jen dobře fungující spolupráce může být základem pro to, aby dobře fungoval i chlapec.
- Sanace rodiny – je považována za nezbytnou pro život chlapce po odchodu z výchovných zařízení. Cílem sanace rodiny je totiž předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Napomáhat realizaci kontaktů chlapce s rodinou v průběhu jeho umístění do ústavní výchovy nebo k umožnění jeho bezpečného návratu domů. Role týmu sanace rodiny spočívá v podpoře jednotlivých členů rodiny. Je třeba je přivést k tomu, aby rozpoznali zdroje svých těžkostí a možnosti, jak je změnit či odstranit.

6. Seznam použitých zdrojů

BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., 2007. *Děti z ústavů – Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. 1. vyd. Liga lidských práv. ISBN 978-80-903473-4-2.

GOODY, J., 2006. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-396-7.

HADJ MOUSSOVÁ, Z., 2002. *Úvod do speciálního poradenství*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 80-7083-659-8.

KELLER, J., 2008. *Nedomyšlená společnost*. 4. vyd. Praha: Doplněk. ISBN 80-72-39-091-0.

MACEK, P., 1999. *Adolescence*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-348-X.

MATĚJČEK, Z., 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: SNP. ISBN: 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Z., 1995. *Co děti potřebují nejvíc*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-058-8.

MATĚJČEK, Z., 2000. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-494-X.

MATĚJČEK, Z., 2003. *Po dobrém, nebo po zlém?* 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-85282-78-X.

MATOUŠEK O. a kol., 2001. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-473-7.

MOŽNÝ, I., 2006. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Slon. ISBN 978-80-86429-87-8.

NAKONEČNÝ, M., 1995. *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Akademia. ISBN 80-200-0525-0.

NAKONEČNÝ, M., 2002. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Akademie věd České republiky. ISBN 80-200-0689-3.

POKORNÁ, V., 2001. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-570-5.

SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. 2001. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-545-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2003. *Psychopatologie pro sociální pracovníky 2. díl*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 80-7083-730-6.

VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-307-1.

VALENTA, M., MÜLLER, O., 2003. *Psychopedie*. 1. vyd. Praha: Pata. ISBN 80-7320-063-5.

VYMĚTAL, Jan., 2004. *Obecná psychoterapie*. Praha: Grada. 2. vyd. ISBN 80-247-0723-3.

ŠKOLSTVÍ, *Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. 1. vyd. Praha: Dictum. č. 31. 12. 11. 2011. ISSN 0862-9641.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48. s. 2978-2984. ISSN 1211-1244.

FISCHEROVÁ, A., *Dospívání je čím dál rizikovější*. [online].12.3.2008.[vid. 12.3.2008].
Dostupné z:<http://www.who.cz/zena/deti/135055-dospivani-je-cim-dal-rizikovejsi.html>

KOHOUTEK, R., *Vliv rodiny na rozvoj osobnosti člověka*. [online]. 2. 10. 2009. [vid. 6. 12. 2009].
Dostupné z:<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>

WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie [online].[vid. 23.9.2011].
Dostupné z :<http://cs.wikipedia.org/wiki/Adolescence>

WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie [online].[vid. 28.11.2011].
Dostupné z:http://cs.wikipedia.org/wiki/Erik_Erikson

WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie [online].[vid. 21.09.2011].
Dostupné z:http://nahradnirodina.cz/ustavni_pece.html

WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie Sv. 21. [online].[vid. 21.09.2011].
Dostupné z:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>

WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie [online].[vid. 12.01.2010].
Dostupné z:<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete>

7. Přílohy

č. 1 **Dotazník 1 - nevyhovující** (otázky č. 2, 6, 10 byly nevhodné, nesrozumitelné)

<u>Dotazník</u>						
Pozorně si, prosím, přečti otázku a udělej křížek do políčka, které nejlépe vystihuje tvoji odpověď.						
		ANO	MOŽNÁ	NEVÍM	NE	JINÁ ODPOVĚĎ
1.	Víš, jak dlouho jsi v ústavní péči?					
2.	Znáš důvod tvého umístění do ústavu?					
3.	Pokud ano, tak napiš důvody pro tvé umístění					
4.	Projevují o tebe rodiče po celou dobu pobytu zájem?					
5.	Bydlí rodiče stále ve stejném domě/bytě, ve kterém bydleli před tvým nástupem do ústavu?					
6.	Jsou ti rodiče vzorem?					
7.	Pokud ano, tak napiš v čem ti jsou vzorem.					
8.	Pokud ne, tak napiš proč vzorem nejsou.					
9.	Chceš se po ukončení pobytu v ústavním zařízení vrátit zpět ke své rodině?					
10.	Očekáváš, že se o tebe rodiče dokážou postarat?					

č. 2 Dotazník 2 - vyhovující (otázky byly vhodné a srozumitelné)

D o t a z n í k

Pozorně si, prosím, přečti otázku a udělej křížek do políčka, které nejlépe vystihuje tvoji odpověď. U ostatních otázek napiš několika slovy to, co tě při čtení otázek napadne.

		ANO	MOŽNÁ	NEVÍM	NE	JINÁ ODPOVĚĎ
1.	Víš, jak dlouho jsi v ústavní péči?					
2.	Víš, proč jsi v ústavu?					
3.	Pokud víš, tak napiš důvody tvého umístění:					
4.	Projevuje o tebe rodina po celou dobu pobytu zájem?					
5.	Bydlí rodiče stále ve stejném domě/bytě, ve kterém bydleli před tvým nástupem do ústavu?					
6.	Chtěl bys žít stejně, jako tvoji rodiče?					
7.	Pokud ano, tak napiš, v čem:					
8.	Pokud ne, tak napiš, proč:					
9.	Chceš se po odchodu z výchovného zařízení vrátit zpět ke své rodině?					

10.	Máš konkrétní představu o životě po odchodu z výchovného zařízení?					
11.	Pokud ano, tak napiš, jak bys chtěl po odchodu ze zařízení žít:	-----	-----	-----	-----	-----
12.	Od koho po odchodu z ústavu očekáváš největší pomoc a podporu?	-----	-----	-----	-----	-----
13.	V čem konkrétně by měla pomoc spočívat:					
14.	Na škále od 0 do 10 vyznač význam, který má pro tebe rodina po propuštění z ústavní péče. (čím vyšší číslo, tím větší význam, to znamená např číslo: 0 = nehraje v mém dalším životě žádnou roli 10 = nedokážu si bez své rodinu představit svůj další život 0-----1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10					

Příloha č. 3 Řízený rozhovor

Otázky:

1. Rodina je

2. Když se řekne rodina, vybavím si:

3. Když se řekne rodina, představuji si:

4. Řekni 3 slovní spojení, která podle tebe vystihují tvoji rodinu:.....

.....